

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Filozofický pohled na člověka a jeho důstojnost v odkazu Dominika
Pecky ve srovnání s názory studentů SZŠ**
(Diplomová práce)

Vedoucí práce:
prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D.

Autor:
Bc. Marie Marková

datum odevzdání: 28.5.2007

Philosophical view on man and man's dignity in the work of Dominik Pecka compared to opinions of students from SZŠ (intermediate medical school).

Abstrakt

The aim of this work is to find out the attitude of the students from the medical intermediate schools in České Budějovice and Ústí nad Labem about the dignity of man. The information is taken from the philosophical position of Dominik Pecka. The author is trying to investigate the problems of man's dignity in wider connections, through the analysis of the philosophic-anthropological writing of Dominik Pecka. His opinions are then compared with contemporary conditions of problems in society and with students' opinions. Th.Dr.h.c. Dominik Pecka worked as a pedagogue, philosopher, theologian, Catholic priest and writer. He has a place among important Czech personalities who have contributed to the development of democracy, humanity and human rights. Philosophical Anthropology "Man" is his best known writing. In this writing, Pecka notes and assesses the view of different historical epochs and their philosophical impact on man. His aim is to find the answers for the questions connected with man's being and personhood (uniqueness) in the setting of creation. Some of the questions he asked have still not been satisfactorily answered. For example, questions of equitable distribution of farms, critical stages of culture and family. There are even some other new questions, which did not exist in Pecka's day or were not relevant at that time.

In this part, the attention is dedicated to the problems of man's dignity in the social sphere and in health service. The method for gathering the type of data necessary to make legitimate comparisons between Dominik Pecka's opinions and student opinions was the use of a quantitative questionnaire. The purpose was to find out students' attitudes about human dignity using specific questions, to find out how respondents apprehended their knowledge of ethic and human rights and to compare students' opinions from both schools. Connected to these aims four assumptions were determined and examined. It was confirmed, that the respondents' respect the personhood of every man, and they considered their knowledge of ethics and human rights to be sufficient. The presumption of a higher number of respondents who declared themselves to be religious in medical intermediate schools in České

Budějovice was confirmed. The presumption which was not confirmed was the difference of opinions about interreligious dialogue. All given aims were managed or accomplished.

The asset of this diploma work is to provide educators, primarily of the Intermediate Medical School, with a useful tool to help students understand and critic human ethics and develop an ethical empathy among student regarding man's dignity. Using student respondents as the survey sample can help teachers understand contemporary students. The charted data can further serve for self-reflection of one's own behavior, persuasion and knowledge of matters in the ethical sphere. In connection with the currently acquired data it is noted that the thinking and feeling of the respondents points towards a subjective ethic more than towards an objective ethic.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum: 28.5.2007

Podpis:

Marluova Marie

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomové práce prof. Dr. Josefu Dolistovi, Ph.D., Th.D. za odborné vedení, za poskytnutí cenných informací a ochotu při spolupráci. Za podnětné připomínky děkuji také Doc. PhDr. Heleně Záškové, CSc. Dále bych ráda poděkovala ředitelům SZŠ v Českých Budějovicích a v Ústí nad Labem za umožnění dotazníkového šetření, všem respondentům za spolupráci a svým blízkým, kteří mě při práci podporovali, za trpělivost.

**„Bud' tím, čím být můžeš a máš, a bud' tím cele – neboť něčím krásným je člověk,
je-li člověkem.“ (Pecka)**

Obsah

Úvod	9
1. Současný stav	10
1.1. Pecka a jeho filozofický pohled na člověka a lidskou důstojnost.....	10
1.1.1. Osobnost Dominika Pecky	10
1.1.2. Člověk v historii lidstva	12
1.1.3. Lidská přirozenost	15
1.1.4. Člověk a kultura	24
1.2. Rozvoj Peckova odkazu v pomáhajících profesích	31
1.2.1. Lidská důstojnost v sociální sféře	31
1.2.2. Bioetika a lidská důstojnost	36
1.2.3. Hodnota člověka a vybrané etické otázky	39
1.2.4. Význam ukotvení lidské důstojnosti v etických kodexech	46
2. Cíl práce a hypotézy	53
2.1. Cíle práce	53
2.2. Hypotézy	54
3. Metodika	55
4. Výsledky	57
5. Diskuze	83
6. Závěr	88
7. Seznam použitých zdrojů	90
8. Klíčová slova	96
9. Přílohy	97

Úvod

Nepopíratelná hodnota každého člověka jako jedinečné lidské bytosti a její zachování je aktuální otázkou v současné diskuzi nejen odborníků různých vědních oborů (filozofů, etiků, přírodovědců, lékařů, právníků a jiných) ale i politiků, v jejichž rukou spočívá zodpovědnost za prosazování zákonů, jež by měly především zkvalitňovat lidské soužití a zachovávat lidskou důstojnost ve všech směrech.

Pohled společnosti na člověka jako na jedince se svou nezaměnitelnou hodnotou byl již součástí mé bakalářské práce, která se zabývala pohledem společnosti na osoby s duševním onemocněním. Tato práce se snaží pohlédnout na problematiku lidské důstojnosti širěji. A to prostřednictvím analýzy filozoficko-antropologického díla Člověk autora ThDr.h.c. Dominika Pecky vydaného v r. 1970. Názory zde uvedené jsou konfrontovány a porovnány se současným stavem problematiky lidské důstojnosti ve společnosti, se zaměřením na sociálně zdravotnickou problematiku a porovnány s názory a znalostmi studentů středních zdravotnických škol.

Hlavním cílem je zjistit postoj studentů vybraných středních zdravotnických škol severních a jižních Čech k lidské důstojnosti na základě filozofického odkazu Dominika Pecky. Data byla získána dotazníkovým šetřením mezi studenty střední zdravotnické školy v Českých Budějovicích a v Ústí nad Labem.

Z důvodu velké šíře problému je literatura pro teoretické zdůvodnění práce čerpána především ze zdrojů fakultních knihoven Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích, fakult Zdravotně sociální a Teologické, a Jihočeské vědecké knihovny. Ostatní zdroje jsou použity především pro doplnění.

Moderní člověk, obzvláště pak pracovník v sociálních službách nebo ve zdravotnictví by si měl být nejen vědom hodnoty a výjimečnosti každého lidského jedince, ale podle tohoto vědomí pak také přistupovat ke všem lidem okolo sebe, ať už jsou to jeho blízcí, uživatelé služeb nebo lidé, které běžně potkává na ulici.

1. Současný stav

1.1. Pecka a jeho filozofický pohled na člověka a lidskou důstojnost

1.1.1. Osobnost Dominika Pecky

ThDr.h.c. Dominik Pecka (* 4.8. 1895 v Čejkovicích, + 1.5.1981 na Moravci) působil jako pedagog, filozof, teolog, katolický kněz a spisovatel. Jako středoškolský profesor vyučoval v Jihlavě, v Brně – Králově Poli, na Gymnáziu v Brně – Husovicích, v letech 1949–50 působil jako docent sociologie Teologického ústavu v Brně. K předmětům, které vyučoval, patřila filozofie, němčina, francouzština a náboženství. V r. 1953 byl protiprávně zatčen a vězněn v Kartouzích – Valdicích, poté na Mírově do r. 1955 a znovu od r. 1959 do r. 1960. Po propuštění bydlel v kapucínském klášteře. V červnu roku 1969 mu byl Cyrilometodějskou teologickou fakultou v Olomouci udělen čestný doktorát teologie jako ocenění jeho celoživotního díla. Ke konci života pobýval v kněžském útulku na Moravci, kde roku 1981 umírá. V roce 1996 byl in memoriam vyznamenán řádem T.G.Masaryka, který je propůjčován nebo udělován osobám, jež se zasloužily o rozvoj demokracie, humanity a lidských práv.

K jeho činnosti kromě výuky a kněžského působení patřila čilá spisovatelská činnost. Redigoval studentské časopisy Úsvit a Jitro, dále časopis Museum, řídil edici Orientace a spolupracoval s edicí Akord. Sám publikoval v časopisech, jako např. Filozofická revue, Obrod, Vyšehrad, Výhledy aj. Žánrově mnohostranný spisovatel vydává povídky (Člověčenství naše, 1927), romány (Matka Boží v trní, 1923; Jarní sonáta, 1932; Kamarádka, 1941; aj.), eseje, aforismy, pedagogické práce, filozofickou a náboženskou literaturu (např. Cesta k pravdě, 1940, 3. vyd. 1969; Moderní člověk a křesťanství, 1948; Umění žítí, 1947; Umění stárnouti za školou, 1943; Úvod do filosofie, 1969; aj.). Ze vzpomínek na období věznění vznikla beletristická kniha Z deníku marnosti, 1993. Jeho díla, ač v současné době již ne příliš známá, jsou charakteristická láskyplným zájmem o člověka, jeho problémy a tíživé otázky, také porozuměním, moudrostí, na vhodných místech okořeněná jemným lidským humorem. Zvláště filozofické práce pak svědčí o jeho

stálém kontaktu s moderní vědou a pečlivém sledování všech filozofických a teologických proudů.

Vrcholem jeho tvorby je Filozofická antropologie Člověk. Toto rozsáhlé dílo je členěno do tří hlavních částí podle obsahu. V prvním díle, nazvaném Z dějin myšlení o člověku, sleduje vývoj názorů na člověka, jeho původ a poslání v průběhu dějin od nejstarších přírodních národů přes antické filozofy (Sokrates, Platon, Aristoteles), scholastickou antropologii až po filozofické soustavy 17.-18. století, konče moderními filozofy své doby (Sartre, Jaspers, Heidegger, aj.), vitalismem a existencialismem. Druhá část, Lidská přirozenost, pojednává o těle a duši člověka a jejich jednotě, o myšlení a řeči, o původu člověka a jeho postavení v řádu přírody, o vztahu duše a těla, společenských vztazích a útvarech, o filozofickém problému svobodné vůle či ideji smrti a dalších. Třetí část, nazývá pragmatickou. Zabývá se v ní kulturou pojatou jako veškeré dílo člověka: ekonomii, vědou, uměním, filozofií, různými teoriemi kultury apod. Peckovy názory vycházejí především ze zásad filozofie sv. Tomáše Akvinského, kterou nazývá „filozofií zdravého rozumu“. Zdravý rozum se sám dobírá určitých nepopíratelných hodnot, na nichž lze dále stavět. Ze stejného důvodu ji vidí i jako univerzální filozofii v tom smyslu, že „není výrazem plemene, národnosti, třídy nebo skupiny, nýbrž prostě plodem přirozeného rozumu, který je vždy a všude týž“ (Pecka I., 1970, s. 35).

Náhled na některé problémy nastíněné v Peckově filozofické antropologii se příliš nezměnil, např. ekonomicko-hospodářské problémy a sociální systém stále potřebují změny a mnohé jeho filozofické otázky nejsou dodnes jednoznačně zodpovězeny, mezi nimi vystupuje zejména hledání odpovědí na otázky týkající se identity člověka. Člověk je dosud sám sobě otázkou (Jankovský, 2003, s. 13).

Lze ocenit široký, přitom přehledný výčet filozofických pohledů a názorů, které autor komentuje, třídí, porovnává, posuzuje ve snaze poznat pozitivní a negativní složku každé soustavy a poukázat na ni. Tvrdí, že „omyly (omyly v dějinách filozofie) jsou zpravidla jen jednostrannosti způsobené neúplností nebo upřílišeností určité soustavy, bludné ve své negativní, ale správné ve své pozitivní složce. (...)

Teprve srovnáním a posouzením různých soustav je možné vyloučit z filozofie chybné a hybridní prvky“ (Pecka, 1970, s. 62). Pecka aplikuje etické otázky do mnoha rozvíjejících se oborů lidské činnosti, z tohoto rozvoje pak dále vyvozuje důsledky pro člověka. Jako možný nedostatek tohoto díla však lze vidět to, že mnohde jde jen těžko rozlišit hranice mezi vlastním názorem autora a myšlenkami, které osvětluje a posuzuje, jeho výklad problémů má místy až jakýsi encyklopedický charakter.

1.1.2. Člověk v historii lidstva

S otázkou po lidské důstojnosti, po hodnotě člověka se nedílně pojí otázka, co je člověk, jaká je jeho podstata, původ, úkol, smysl života. Lidské pokolení se jí zabývá snad od svého prvopočátku. Peckovo dílo *Člověk* vyzařuje autorovu úctu k člověku jako živé bytosti, k celému lidstvu, zároveň také k jeho dílu a historii, vyznačuje se snahou po poznání smyslu lidského bytí. Sám Pecka považuje člověka za „živou otázku“, „bytost problematickou par excellence“, dokonce za „mystérium“. Slovo mystérium používá ve smyslu velké záhady, kterou se mu zdá být člověk v rámci poznaného světa i přírody. Tajemství nerozřešené i přes veškerý pokrok všech moderních věd. Uvědomuje si lidskou velikost a zároveň nepatrnost. Říká, že člověk je průsečíkem jakéhosi dvojího světa a ví to. „Je si vědom své vznešenosti a moci, ale i své slabosti a nicotnosti, své královské svobody i otrocké závislosti“ (Pecka, 1970, s. 7). Otázce lidské hodnoty věnuje nepřímou celou svou antropologickou práci. Snaží se o objektivní poznání Člověka a jeho postavení v řádu světa. Nechává se poučovat současnými filozofy a sociology, zabývá se historií, zajímá ho náhled historických národů. Snaží se sledovat Člověka v myšlení lidí jako pomyslnou červenou nit od počátku věků po současnost.

Staré přírodní národy soudily, že člověk je živá bytost vynikající nad ostatní živé tvory především rozumem. Ten se vyznačuje schopností mluvy, výrobou nástrojů, vzýváním předků a obětováním duchům. Starý Egypt znal člověka skládajícího se z duše, těla a principu „ka“. Řecká mytologie naznačuje původ těla člověka z „hlíny země“ a původ duše jako dechu bohyně. Tato myšlenka je velmi

podobná biblické zprávě o stvoření světa (Gen 1,26-7; Gen 2,7), která je součástí židovské kultury.

Nejstarší tradice lidstva se v odpovědích na otázky o původu člověka a posmrtném životě v hlavních rysech shodují:

- člověk je božského původu
- v člověku je samostatný princip života - duše
- duše existuje i po smrti těla
- zda je posmrtný život nádherný nebo děsivý se odvíjí podle zásluh či vin, podle života na zemi

Tuto shodu lze vysvětlovat různými způsoby. Zřejmé je ale pouze to, že nejstarší odpovědi na filozofické otázky mají náboženský základ. Je to jakési „duchovní dědictví lidstva“ vyznačující se monoteismem, vírou v božský původ člověka a nesmrtelnost lidské duše. Z toho Pecka vyvozuje svůj názor, že víra odpovídá rozumné přirozenosti člověka (Pecka, 1970, s. 111). Cítí zde úctu k člověku, především k Božskému, duchovému prvku v něm, k tomu, čím se liší od ostatních tvorů.

Z prvotních otázek souvisejících s touhou po poznání podstaty člověka a světa se postupem času vyvinula soustava vědních disciplín, především filozofie, etika, metafyzika, teologie a další. Významná antická filozofie soustředí svůj pohled především na duši člověka, na problém původu oživujícího principu (oheň, voda, vzduch), na poměr těla k duši a na posmrtný život. Demokritos se o člověku vyjadřuje takto: „Je-li už skladba lidského těla něčím podivuhodným, tím větší hodnotu má lidská duše“ (Pecka I., 1970). Pozdější řečtí filozofové se počínají zabývat také otázkou mravního života a ctností.

Křesťanská filozofie zkoumá spíše vztah člověka k Bohu. Dívá se na člověka jako na Boží dílo stvořené k základnímu mravnímu úkolu, tj. být Božím obrazem, snažit se podobat svému tvůrci. Duši vidí jako „obraz“, odraz Boha v lidech, na rozdíl od předkřesťanských mystiků, kteří duši člověka považovali za boha přímo. Křesťanský člověk se od ostatních tvorů liší nejen rozumem, ale i svobodou a vůlí, kterou se rozhoduje mezi dobrem a zlem. S raným křesťanstvím Pecka spojuje

i vznik pojmu svědomí (Řím 9,1; Řím 2,14-15), jež nazývá hlasem Boha v duši člověka, a uznání hodnoty ženy jako bytosti rovné muži.

V 17. a 18. stol. s nástupem nominalismu a renesančního humanismu dochází k odhalování slabin tradiční filozofie a náboženského cítění, zdůrazňování individuálního prvku před univerzálním, k rozvoji přírodních věd, k zájmu o hodnoty starověku. „Člověk pronikající do záhad přírody, objevující nové kontinenty, člověk obsáhlého vědění, umělecky tvůrčí a politicky úspěšný nabývá nebyvalého sebevědomí proti člověku středního věku, který se cítí před Bohem pouhým červem“ (Pecka I., 1970, s. 252). Pecka se zamýšlí, zda umělecká díla tohoto období nejsou spíše známkou úpadku a renesance ve staré literatuře nehledá spíše vzor jak vést válku a řídit stát. Soudobá filozofie se zaměřuje na duši a tělo člověka, etiku a pravdu.

19. stol reaguje na soudobé problémy a přináší různé variace nominalismu, pantheismu, vitalismu, materialismu a existencialismu. Pecka ukazuje, že filozofy tohoto století, jako Comteho a Marxe, zajímá především člověk ve společnosti, jeho schopnosti, společenská dynamika. Dobro a zlo je různými filozofickými směry chápáno různě, ideálem se stává pojem „společnost“, „lidstvo“ (Comte) či „nadčlověk“ (Nietzsche). Cílem je osvobození dělnické třídy od vykořisťování (Marx), boj a vítězství (Nietzsche). Lidská moudrost je někdy až příliš podceňována, považována za omezenou (Luther), duch chápán jako intelekt vytvářející zákony a znemožňující tak svobodu (Klages). Filozofie se dále odklání od duchovních hodnot, je však obohacena o množství psychologických a fenomenologických postřehů a rozborů, o zkoumání vlastního Já a osobních vztahů mezi lidmi.

Moderní filozofie dneška se stále ptá po původu člověka. Její první úlohou je nově promýšlet fenomén života, základy lidského soužití a existování (Kuře, 2006, s. 33). Uznává, že člověk je neustálý proud otázek a odpovědí. Je to bytost myslící, schopná otevírat se sobě samé i jsoucnu vcelku, subjekt určující sám sebe, který buduje svou existenci a také za ni ve svém aktivním jednání zodpovídá. Bytost stávající se člověkem teprve ve vztazích s druhými (Olšovský, 2005, s. 31).

Peckovo hledání odpovědí na otázky člověka ve starých náboženských kulturách se dnes jeví stále aktuálně. Zvláště pak v souvislosti se současnými mezináboženskými střety, jak o tom hovoří Doskočil (2006, s. 13): „(...) nelze nevidět, že pro většinu obyvatel naší planety je náboženská interpretace světa relevantní a že všechna velká světová náboženství v sobě nesou skryté archetypální zkušenosti lidstva ve vztahu k fenoménu lidského bytí i k mravním zásadám z něj vycházejícím“. Velkou důležitost hrají náboženství i v oblasti ochrany lidskosti a lidské důstojnosti, která je jim všem základní hodnotou, na niž se odvolávají. V souvislosti se zachováním světového míru a lidské důstojnosti se dnes znovu mnozí filozofové a teologové vracejí k hledání pohledů na člověka v dávné historii, starých kmenových náboženství a náboženství vůbec. Snad nejvýznamnější osobností věnující se v současnosti této problematice je Hans Küng. Některé Küngovy názory jsou velmi podobné či přímo shodné s názory Peckovými. Patří mezi ně např.: přikládání velkého významu náboženství ve světě, nesouhlas s považováním starých přírodních kultur za „primitivní“ či méněcenné, nemožnost vědy nalézt „pranáboženství“, úcta k nepsaným etickým normám přírodních národů i psaným zákonům různých náboženství a k jejich morálnímu poslání. Küngovy snahy o mezináboženský dialog vyústily v projekt nazvaný Světový étos. V něm se zabývá tématy, jež by se zhruba dala shrnout do těchto tří vět: „Není přežití bez světového étosu. Není světového míru bez míru náboženského. Není náboženského míru bez náboženského dialogu“ (Küng, 1992, s. 9). Mezi nejvýznamnější české kapacity zabývající se touto problematikou patří Tomáš Halík se svou knihou „Prolínání světů“ a stejnojmenným televizním seriálem s religionistickou tematikou.

1.1.3. Lidská přirozenost

V části svého díla se Pecka zabývá vědeckými názory na člověka. S rozvojem techniky začali někteří vědci považovat stroje za jakési projekce dokonalého Stroje, lidského těla. Pecka poukazuje na fakt, že lidské tělo se sice řídí zákony anorganické statiky, ale rozhodně není pouhým strojem: stroj je součet snadno

vyměnitelných částí, lidské tělo ne. Stroje se nemnoží, nevyvíjejí, nic nedědí a nežijí v dalších generacích. Tělo je jakousi nadmechanickou jednotou vyznačující se zaměřením k celosti, účelnosti. Ani mozek a nervové pochody nemohou být považovány pouze za logický mechanismus či fyzikochemické děje, neboť v sobě obsahují jakýsi životní princip, duši. Logický důkaz duše podává např. Tresmontant (2004, s. 84), ukazující, že člověk je „molekulární vír“. Zjednodušeně řečeno do hmoty našeho těla neustále vstupuje a zároveň z ní i vystupuje mnoho a mnoho molekul. Starý člověk již po hmotné stránce není týž jako při narození, jednotlivé buňky jeho těla jsou již několikrát obnoveny, ty, které se neobnovují, několikrát vyměnily atomy, které jsou jejich součástí. A přece je to stále stejný člověk. Účelnost v organismu rostlin a živočichů se zdá být zaměřena především k záchově jedince a rodu. U člověka jsou pudy a záchova jedince pouze prostředek k cíli, ne něco, na čem trvale a zásadně záleží. Člověk je sice pohřížen v zákonitosti organického života, převyšuje ho však svou duševní činností. „Člověk hledá své štěstí v uskutečňování hodnot. Život organický je mu jen materiální podmínkou života vyššího“ (Pecka, 1971a, s. 13).

Z přírodovědného hlediska je mezi homo sapiens a zvířaty propastný rozdíl, kromě říše rostlinné a živočišné existuje říše lidská. „I kdyby se člověk chtěl na sebe dívat jako na pouhé zvíře, je ve světle moderní biologie nucen se na sebe dívat jako na zvíře zvláštní a po mnohé stránce jedinečné“ (Pecka, 1971a, s. 27). Významnou kapitolou, která vyvolala mnoho dohadů a zmatek, je vývojová teorie Charlese Darwina. Pecka poukazuje na některé její nedostatky. Například relativizuje otázku boje o přežití. Skutečnost přežití není závislá pouze na individuální schopnosti a zdatnosti, ale i na dalších faktorech, kořistění nebylo ani prvotním způsobem života: „kromě boje o život je v přírodě také vzájemná péče a pomoc, jakož i různé druhy symbióz. Tuto stránku přírodního dějství Darwin sice znal, ale nepropracoval“ (Pecka, 1971a, s. 17). Dále ukazuje, že geneticky lze sice některé vlastnosti vymýtit, není ovšem možné vytvořit odchylky, které tu dříve nebyly. Darwina nepokládá za objevitele evoluční teorie, přičítá mu

pouze sjednocení vývojových myšlenek, které vyslovili mnozí před ním. Nově pak Darwin poukazuje na přirozené činitele, kteří mohou změnu vyvolávat.

Největší chybu všech vývojových teorií vidí v přeceňování vlivu prostředí a opomíjení vlastní svézákonnosti života. Bez ní považuje vývoj za nemožný. Moderní pojetí vývoje vychází čistě z povahy života. Je však otázkou, zda můžeme člověka řadit do vývojové řady organismů. Odpověď musíme hledat nejen v biologii, ale i ve filozofii, teologii, psychologii, historii a sociálních vědách.

Teologický názor s evolučním si nutně neodporují: vývoj a stvoření jsou pouze otázkou časového zařazení, jedno s druhým si neprotiřečí. Nejsou v rozporu ani biblické zprávy a evoluční teorie, bible nevyklučuje další vývoj stvořené hmoty. Myšlenkami podobnými dnešním teoriím vývoje se zabývali již křesťanští filozofové sv. Tomáš Akvinský a sv. Augustin. Hlavním rozdíl mezi jejich „evoluční teorií“ a materialistickou evoluční teorií je v první příčině vývoje. Materialisté tvrdí, že první organismy vznikly pouhými silami mrtvé hmoty. Křesťanská filozofie považuje za hlavní příčinu vývoje Boha, lidskou duši stvořenu k Božímu obrazu. Vývoj těla je třeba teprve prokázat. Tyto Peckovy názory sdílí i Tresmontant (2004, s. 83 – 92), vidí však vývoj přírody a vesmíru v současnosti za dokázaný, rovněž i vývoj nervové soustavy člověka.

Člověk, přestože se nazývá „vládcem přírody“, je i se svou technikou a civilizací stále bytostí přírodní. Nikdy není z přírody zcela vytržen nebo nad ní povznesen. Ovlivnění je vzájemné. Přírodní činitele, ovlivňující fyziologickou a duševní stránku člověka, dělí do dvou hlavních kategorií:

- Vlivy přímé – působí bezprostředně
- Vlivy nepřímé – působí prostřednictvím jiných organismů závislých na přímých vlivech (hmyz, rostliny, zvířata)

Veškerá lidská činnost zpětně ovlivňuje přírodu, někdy ji dokonce ničí. Pecka poukazuje na neustálé hubení druhů rostlin a živočichů, kácení lesů a vysoušení močálů i na další lidské prohřešky proti přírodě. Říká že: „Člověk nemůže jednat proti přírodě, aniž by se mu to nějak vymstilo“ (Pecka, 1971a, s. 59). Současně upozorňuje na možnost devastace krajiny lidským konáním tak, že se stává

neobyvatelnou. Chápe, že se člověk nemůže plně vrátit zpět k přírodě, protože v ní sice žije, ale je více než ona. Nemůže v sobě zapřít ducha a být méně než člověkem. Požaduje však po člověku, aby přírodu nesmyslně neničil, ale žil s ní v souladu a její síly využíval rozumně. Neužívá však pojmu „trvale udržitelná společnost, trvale udržitelný rozvoj“, který je dnes v této souvislosti běžně užíván (např. Ondok, 1998, s. 104; Jankovský, 2003, s. 89). Podle současné pojmové se v tomto případě Pecka zabývá vlastně ekoetikou, teorií normativních vztahů člověka k přírodě.

Pohled dnešních etiků a ekologů se s jeho pohledem víceméně shoduje, rozvíjí se však více, v závislosti na nových poznacích souvisejících s vyčerpáváním přírodních zdrojů. Ondok (1998, s. 89) ukazuje, že člověk jako svobodná bytost má bohužel právo jednat proti přirozené integritě ekosystému přes to, že „ekoetická povinnost“ vyžaduje respektování hodnoty ostatních prvků ekosystému. Šmajš (1997, s. 34) považuje lidskou nevšímavost k ostatním živočišným druhům za biologicky přirozenou, vedoucí nás však současně do zániku. Podobně jako Pecka varuje před ničením přírody a volá po ekologickém „obratu“ celé duchovní kultury lidstva. Globální ekologickou krizi považuje za typ krize evolučního úspěchu. Také Kohák (2002, s. 10) míní, že k vyřešení ekologických problémů je nutná především občanská a politická vůle. Nestačí pouze sepsat způsoby, jak dosáhnout udržitelnosti Života a záchranu Země, ale aktivně se o změnu snažit. Člověk je součástí přírody a škodí si pro ni stává jen za určitých podmínek, má tedy možnost v souladu s přírodou žít, změnit své chování (Kohák, 2002, s. 71).

Duševní složka, kterou se tak lišíme od ostatní přírody, a její poměr k tělu je problém jak filozofie, tak fyziologie. Již ve své době se Pecka zabývá biopsychickou provázaností duševní a tělesné stránky. Popisuje jejich vzájemné ovlivňování projevující se nejzřetelněji v lékařské problematice. Současná věda takové projevy shrnuje pod název psychosomatické, somatopsychické (tyto termíny Pecka rovněž neužívá). Uznává i význam psychoterapie v medicíně, orientuje se v různých druzích psychoterapie a doporučuje její aplikaci jako součást medicíny: „pokud (medicína – pozn. autora) bude pouhou somatoterapií a nestane se

i psychoterapií, nebude medicínou v pravém slova smyslu lidskou“ (Pecka, 1971a, s. 115). Výzvou je jeho myšlenka souvislosti zdraví a mravního života: „dříve než fyzicky je člověk zpravidla nemocen mravně“ (Pecka, 1971a, s. 116) a také žádost o probádání vztahů mezi etikou a lékařstvím.

Psychologický pohled na člověka prošel značným vývojem. Psychologové by si však měli při svém bádání uvědomovat, že lidská činnost směřuje k uskutečňování hodnot a je projevem jednoty vnitřního života s jeho vnějšími projevy. Duševní činnost je celkem, komplexem, který nelze rozložit na části a znovu složit, duševní jevy mají vnitřní souvislosti, vzájemně se prolínají.

Lidská důstojnost jednotlivce bezpochyby souvisí s individualitou, bytostnou jedinečností každého člověka. Fyzickou odlišnost již vědci poměrně dost prozkoumali, stále však nikdo není schopen plně vystihnout všechny složky duševní individuality, ani přesně určit, v čem spočívá (Pecka, 1971a, s. 181). Za ohrožení lidské hodnoty a hodnot vůbec považuje Pecka impersonalismus. Jeho základní myšlenkou je svět jako souhrn věcí ovládaných mechanickou zákonitostí. Není zde místo pro svobodné rozhodování, člověk sám je snížen na pouhou věc, část přírody, společnosti. Proti této hrozbě staví myšlenku personalismu: „První slovo personalismu je sice „já“, ale druhé je „ty“. Osoba má svou důstojnost. Ale cítí ji i v osobě bližního, sice jinak zneuctívá a znehodnocuje sebe samu. A třetí slovo personalismu je „my“, neboť smysl osobnosti vrcholí ve společenství“ (Pecka, 1971a, s. 198).

Základem svobodného rozhodování je svobodná vůle. Svobodu lze rozlišit na vnější a vnitřní – vnější svoboda může být zmenšována nátlakem, okolnostmi (odměna, trest, nátlak, strach, apod.). Vnitřní přesvědčení nelze vynutit, v nitru je každý svým pánem. Člověk je svoboděn proto, že se vnitřně může rozhodnout pro dobro. „Avšak ztrácí-li člověk svobodu, ztrácí ve svých vlastních očích i smysl a hodnotu. A ze všeho donucování nejnesmyslnější je donucování k dobrému, neboť dobro stojí svobodou a padá nesvobodou“ (Pecka, 1971a, s. 422). Tři ideje opravňující z etického hlediska úsudek, že vůle je svobodná:

- Idea hodnoty – příroda nerozlišuje mezi dobrem a zlem, mezi vyšším a nižším, člověk toto rozlišuje
- Idea odpovědnosti – v našich činech žije obraz naší osobnosti, žádným způsobem se nemůžeme plně distancovat od toho, co jsme udělali
- Idea odplaty – člověk jediný má možnost rozhodování, pocit zodpovědnosti (důkazem lítost), v nitru každého osobní „odplatitel“ (svědomí)

Vitoň (2004, s. 301-305) vidí jako otázku svobodné volby rovněž morální jednání. Za důležité považuje nejen svobodné rozhodování, ale zároveň s ním snahu po rozumovém poznání toho, co je dobré, zapojení citu při rozhodování a respektování stejných práv ostatních. Zdůrazňuje, že „největších škod se dopustili právě ti, kteří povýšili své morální přesvědčení na zákon, a ty, kdož nesouhlasili, prohlásili za nepřátele, šílence a odpadlíky a ze všech sil se je snažili potlačit“ (Vitoň, 2004, s. 304).

Dalším důkazem svobodné vůle je schopnost sebezáporu. Rovněž výchova by neměla smysl, kdyby člověk neměl možnost stát se lepším než je. „Svoboda člověka je právě tak jako člověk sám neproniknutelné tajemství. (...) A je jistě velmi tvrdé pro vědu, nalézá-li u člověka něco, co nemůže rozkládat a skládat, nýbrž jen uznat: jeho svobodu“ (Pecka, 1971a, s. 232).

Stejně jako svoboda patří k celé lidské osobnosti mravní charakter, uvědomění si mravní povinnosti. Mezi znaky této vlohly patří vrozenost, nevykořenitelnost z nitra člověka a možnost zdokonalení. Smysl pro mravní hodnoty se nemůže považovat za výsledek rozumového uvažování: „intelligence a mravní charakter se vždy nekryjí, takže je oprávněno známé rčení, že lepší je charakter bez intelligence než intelligence bez charakteru“ (Pecka, 1971a, s. 279). Furger (2003, s. 11) označuje mravní schopnost člověka svobodně a odpovědně se rozhodovat slovem svědomí.

Nejen mravnost, ale i schopnost lásky, umění milovat nedílně patří k člověku. Hodnota lásky spočívá především v rozlišení, výběru a stálosti partnerů. Opravdová láska mezi mužem a ženou má základ ve správném pojetí lidské důstojnosti.

Úroveň lidské kultury by se dala měřit podle úrovně, na jaké je v ní žena (Pecka, 1971a, s. 337).

Popírání duševních rozdílů mezi muži a ženami je mylným názorem – svět, možnosti a některé schopnosti mužů a žen jsou rozdílné, není však důvod proč podceňovat jednoho pro to, že nedokáže to, co druhý, když se mohou vzájemně dobře doplňovat. Příslušnost k určitému pohlaví proniká celou osobnost, určuje duševní život a je mnohem výraznější než např. barva pleti či národnost. Dle Šrajera (2007, s. 3-4) vede vývoj dnešní moderní společnosti k osvobození muže a ženy od přirozeně historických rolí. To jim dává jakousi možnost svobody a návratu k jednotě, partnerství, vzájemnému obohacování a doplňování. Ona zmiňovaná volnost před ně ale zároveň klade etický úkol: přijmout sebe sama se svým pohlavím a uznat rovnocennost druhého pohlaví. Pohled na člověka by měl být celistvým pohledem na muže a ženu.

Pecka nesouhlasí s „moderním“ názorem, že každý má „právo“ na ukojení přirozených tělesných žádostí bez zodpovědnosti za druhého partnera a možný počatý život. Odporuje to nejhlubšímu smyslu pohlavnosti. Erotická oblast má svou nezadatelnou důstojnost: musí být nejen přiměřeným způsobem vyplněna, ale i ovládána, v nutném případě i potlačena. Opomíjet tuto část člověka kvůli podřadným věcem, je v rozporu se smyslem života. „Každé počínání proti podstatnému smyslu lidského života se mstí samo“ (Pecka, 1971a, s. 334). Tresmontant (2004, s. 98 – 100) tvrdí, že dnešní lidé si fyzické lásky příliš necení. Mnoho se o ní hovoří, v hloubi duší je však pohrdaná. Přístup k ní je založený na dualismu duše a těla, tj. fyzická láska není spatřována jako spojení dvou milujících se lidských bytostí jako tělesně-duchového celku, ale je upřednostňováno „sterilní“ fyzické spojení. Sám pokládá lásku mezi mužem a ženou za nejvznešenější tajemství přirozeného řádu věcí.

Rodina je základní jednotkou lidského společenství, prvním místem humanizace osoby a společnosti, budoucností světa. Kromě funkce sociální má i funkci individuální v tom smyslu, že umožňuje růst a rozvoj mravního a citového života jednotlivce a vytváří prostředí pro rozvoj. V rodinném společenství různých kultur

převládá typ monogamické rodiny. To Pecka vysvětluje tím, že toto uspořádání rodiny nejlépe vyhovuje lidské přirozenosti a vyšším mravním a sociální ideálům. Přibližuje sociálně-filozofické nevýhody mnoho mužství a mnoho ženství. Tak jako se ze sociálních důvodů staví proti hospodářskému vykořisťování, odmítá i všechny formy pohlavního vykořisťování, za něž považuje:

- Prostituci – člověk je zde pro druhého pouze nástrojem sexuálního uspokojení, je tak snížen na pouhou věc
- Rozluku manželství – dle Pecky zneuznává rovnocennost ženy, kterou vidí jako usouzenou, opuštěnou, s mizivou nadějí na nový sňatek, na rozdíl od muže, který nemá možnost nového sňatku nijak sníženu
- „Reformy“ manželství (manželství na zkoušku, dočasné, kamarádské, přerušované, apod.) – vidí v nich oddělení eroticko-sexuálního života od odpovědnosti a rovněž jakousi formu vykořisťování ženy (Pecka, 1971a, s. 372)

Manželství je mu spojením řádu lásky a rozumu s cílem vzájemné pomoci, zrození a výchově potomstva. Právě dítě je mu konečným smyslem manželství. Jankovský (2003, s. 81) vidí smysl manželství ve sdílení a vzájemnosti manželů, „kde je „já“ a „ty“ transformováno na „my“, kde milovat neznamená brát, ale darovat se“. Furger (2003, s. 134) zdůrazňuje nutnost vzájemné úcty manželů, založené na partnerské rovnoprávnosti muže a ženy, které ovšem uznává specifické rozdíly pohlaví. Na rozvod se nedívá jako na právo jednotlivce, spíše jako na způsob zabránění rozvoje zla v rodině, kde došlo k neodstranitelnému rozpadu a selhání vztahů. Dolista (2003, s.42) pohlíží celkově na rozvodovost a nestabilitu rodiny v dnešní společnosti jako na vyjádření ponížení lidské důstojnosti všech rodinných příslušníků.

Pecka již ve své době hovoří o krizi rodiny. Za její nejtemnější stránku považuje zabránění početí dítěte a přímé zásahy proti klíčovému životu na základě lékařských, eugenických a sociálních indikací, ale i bez nich. Příčinu takového jednání vidí v nedostatečném materiálním zabezpečení, v nedostatku obětující se lásky, v odporu proti problémům spojených s mateřstvím, v individualistické životní

filozofii, ve všeobecné emancipaci žen. Ty se vstupem do veřejného života nemají a ani nemohou mít tolik času pro rodinu a děti jako dříve, objevují se u nich obavy z předčasného stárnutí a ztráty tělesného půvabu. Požaduje nápravu protirodinného smýšlení, především v oblastech eugeniky, psychologie, pěstování rozumu a vůle, etiky a společenských podmínek rodinného života. Velikost a růst rodiny v dnešní době s nepatrnou kojeneckou úmrtností a vysokými nároky však nelze nechávat pouze biologické náhodě. Furger (2003, s. 135) proto vyslovuje požadavek „aktivně tvořivého formování rodiny ve vzájemné úctě“ se zaměřením na harmonii vztahů a sebero-zvíjení partnerů.

Člověk však nežije pouze v rodině, odjakživa patří i do širšího společenství: státu, národa apod. Při snaze o vyjádření vztahu jedince a společnosti je nutné dávat pozor na dvě krajnosti: na kolektivismus a individualismus. Přemrštěné zdůrazňování potřeb jedince bez ohledu na potřeby ostatních a společnosti, stejně tak jako pokládání jedince za pouhou část společnosti, která je sama o sobě bez významu, je pošetilé. „Nezadatelná práva jedince a hodnota společnosti se mohou vyrovnávat a souladně rozvíjet jen na základě principu subsidiarity“ (Pecka, 1971a, s. 370). Účelem společnosti je dosažení společného cíle, tj. obecného společného dobra (viz také Dolista, 2004, s. 17; Jankovský, 2003, s. 82 a další). Ne pouze zajištění života, ale také zajištění jeho kvality, souladný rozvoj lidské osobnosti. Za jediná dobra však nemohou být považována pouze dobra hmotná. Základem života mají být především dobra mravní. Jinak společnosti hrozí bezohledný boj za materialistická dobra, který vede k jejímu rozkladu.

Pecka varuje před absolutním vzdáním se státu na milost a nemilost. Stát, pokud se stane modlou, je často mimo řád mravnosti: „čin, který by byl podle úsudku všech považován za špatný, kdyby se ho dopustili lidé soukromí, je považován za počestný a chvályhodný, když je spáchán v zájmu vlasti“ (Pecka, 1971a, s. 392). Je také třeba zabývat se vlivem a etikou sociálních společenství přesahujících hranice státu, jak připomíná Furger (2003, s. 153). Mezi takovéto útvary lze počítat především světové společnosti sdružující jednotlivé státy, církve nebo nadnárodní koncerny.

Lidstvo celými dějinami provází válka, instituce ničící úctu k osobnosti, k životu, s člověkem zachází jako s věcí. V dřívějších válkách snad vynikala osobní odvaha. Ale „Moderní válka je založena právě tak jako moderní stát na kultu hrubé moci a převaze technického materiálu, takže se zvrhá ve všeobecné a démonické vraždění a ničení všech hodnot“ (Pecka, 1971a, s. 393). Nad lidstvem visí hrozba totální války, jež znamená nejvyšší formu zotročení a znehodnocení člověka.

Nejdokonalejší Stroj, homo sapiens, hlína země oživená Božím dechem, vládce přírody, biopsychosociální jednota, individualita se svobodným rozhodováním, svobodnou vůlí, se schopností sebezáporu, s vědomím své konečnosti, se smyslem pro dobro a zlo zakořeněným v duši, s touhou po lásce a transcendenci, muž a žena, bytost společenská, jedinec mající svou nezastupitelnou roli v běhu dějin, bohužel ne vždy příliš kladnou. To vše je člověk. Bytost, které nelze upřít její obrovskou hodnotu a důstojnost.

1.1.4. Člověk a kultura

Pojem kultury pojímá Pecka v širším slova smyslu: jako uskutečňování hodnot, ideál který pěstujeme, hodnotu, kterou chceme vytvořit. Ukazuje, že staré kultury byly jednotné. Jejich jednotícím poutem bylo náboženství. „Jednota kultury nespočívá jen na společenství místa, plemenného původu a hospodářské činnosti, nýbrž vyvěrá především ze společných myšlenek a společného pojetí skutečnosti, (...)“ (Pecka, 1971b, s. 33). Dnes je kultura rozdrobena na části, věda se omezuje na zkoumání reality poznatelné smysly, bez otázky po první příčině jsoucna. Doba 20. století se projevuje pozitivizmem jako určitým životním postojem, majícím základ na odmítání všech metafyzických otázek jako „neřešitelných pseudoprotblémů“, který se omezuje pouze na to, co je jednoznačně dané (Šimek, Špalek 2003, s. 17). Moderní člověk se vyvíjí pouze intelektuálně. Ta jednostrannost vývoje zapříčiňuje ztrátu schopnosti chápat a cenit vyšší duchovní hodnoty. Přitom se stupeň kvality kultury nemůže určovat jen podle kvalit intelektuálních a estetických, nýbrž především podle kvalit duchovních a mravních (Pecka, 1971b, s. 18).

Základem kultury je určitý cíl a harmonie hodnot. Ohrožení kultury může nastat, pokud:

- se za hodnoty hodné uskutečňování pokládají pouze hodnoty materiální
- tvoření se omezuje pouze na jednu určitou hodnotu
- nižší hodnoty mají přednost před vyššími

Kultura a její vývoj nejsou jakýmsi neosobním pochodem, naturalisty považovaným za přírodní či idealisty za duševní. V kulturním životě má význam celá osobnost člověka, převážně jí tvoří „velké osobnosti“. Člověk jako člen společnosti od ní nejen přijímá různé hodnoty, ale také společnost určitými hodnotami obohacuje a jako osoba je společnosti nadřazen: „Svou povahou je sice člověk vázán k společenství, ale jako bytost samostatná a svézákonná nikdy nemůže být snížena na pouhou část společnosti nebo na pouhý prostředek k nějakému společenskému cíli“ (Pecka, 1971b, s. 44).

Tak jako člověk není osamocený, je součástí společnosti a jedině v ní může plně rozvinout své vlohy, tak ani národy a státy nemohou zůstat v osamění. Jednota kultury není v neutralizaci nebo potlačení kulturního svérázu národů, ale v účelném zacházení a směně přírodního a duchovního bohatství, s vědomím společného cíle lidstva a v úsilí o zdokonalení všech národů.

Umění samo není celou kulturou, je pouze její částí. Kromě zákonů estetických by se ale, jako ostatní lidské činnosti, mělo řídit etickými normami. Etika po umělci požaduje, aby jednak rozvíjel své schopnosti, jednak aby mu nebylo lhostejné, jak jeho dílo působí. Umělecké dílo má přispět ke krásám a radostem světa, nemá pohoršovat ani ubližovat. Umělcovým záměrem může být různý zážitek z uměleckého díla, může líčit dobro i zlo, nesmí je však zaměňovat.

Pecka zastává názor, že každá věda zabývající se člověkem je vázána etickými normami. I hospodářský a průmyslový řád by měl být v souladu s našimi představami o tom, co má v životě opravdovou hodnotu. Hospodářskou činnost vidí jako mravně nutnou a přirozenou, která má základ v přirozených potřebách člověka. Uznává její vlastní zákonitosti, relativní autonomii a nutnost řídit se ekonomickou účelovostí, ale varuje před aplikací neetických postupů. „Ekonomika není a nemůže

být vědou o rozmnožování bohatství každým způsobem. Kdyby tomu tak bylo, musila by mezi své prostředky počítat i podvod, krádež a drancování přemožených národů“ (Pecka, 1971b, s. 62). Požadavek etiky v hospodářství vyslovuje i Mlčoch (2007, 1s.), když říká, že čiré sobectví v hospodářství a ekonomice nemůže uspět.

Práce je nejen nedílnou součástí ekonomiky, ale také duševní a fyzická potřeba člověka. Přiměřená práce je zdrojem radosti, udržuje fyzickou i psychickou výkonnost. Naproti tomu nečinnost má u většiny lidí za následek úpadek adaptivních schopností člověka, čímž se snižuje i hodnota jeho osobnosti. Pracovní výkonnost má tři podmínky jež by měly být optimálně naplněny:

- Fyzická – konkrétní práci přiměřená: fyzická a psychická kondice, odměna, bydlení, ochrana proti škodlivým účinkům pracovního prostředí a pracovním úrazům, možnost odpočinku
- Technická – specializace v oboru nebo ve výrobním procesu, která je žádoucí, ale „ztrácí své oprávnění, zneužívá-li se jí k vykořisťování pracujících nebo ničí-li jednotvárnost a chvat pracovního výkonu dělníka a vůbec ruší-li duševní poměr k práci“ (Pecka, 1971b, s. 67) – tomuto nebezpečí je nutné se aktivně bránit (organizační a podnikové reformy)
- Etická – pracovní výkon je ohrožený „úpadkem životního ethosu“ pracovníků (požívačností, alkoholismem, rozvratem rodinného života, zločiny proti klíčícímu životu a venerickými nákazami). Pracovní morálka předpokládá odpovědnost vůči kolektivu i nadosobnímu mravnímu zákonu a spravedlivý sociální řád.

K vykořisťování se Mlčoch (2007, s. 2) vyjadřuje takto: „Člověka nelze redukovat na výrobce a spotřebitele, podnikatel nemůže vše podřizovat nemilosrdné maximalizaci zisku a zejména nesmí se svými zaměstnanci zacházet jako se zbožím. Moderní manažerské teorie a motivační školy dokládají, že nejlepších výkonů dosahují nakonec firmy, které svým pracovníkům vytvářejí všestranné podmínky pro svobodný rozvoj jejich tvůrčích sil a kapacit.“ Návrat k etickým principům v hospodářství považuje za nutnost.

Pecka kritizuje hospodářské systémy, které neslouží prospěchu všech a jsou budovány za cenu lidské svobody a důstojnosti. Je nutné si uvědomit, že účelem výroby není maximální počet statků ani maximální ukojení hmotných potřeb, ale takové množství hodnot, které nejlépe vyhovuje potřebám materiálního i duchovního společenského dobra. Neplatí že maximum je optimum. Samotné právní předpisy pro hospodářský rozvoj nestačí, je potřeba doplnit ho láskou. Honbu za maximem zisku s minimem výdajů a bez ohledu na ostatní považují za zhoubnou také současní autoři (Vymětalík, 2007, s.2; Mlčoch, 2007, s.2).

Velký vliv na život a kulturu člověka má technika. „Je třeba přiznat, že velikost doby se nedá měřit jen rozvojem techniky, zvláště když pohrdaná minulost měla též svou techniku, nám již namnoze neznámou, a že tudíž není důvodu k nějakému vypínání“ (Pecka, 1971b, s. 110). Naopak naše doba mnohá díla minulých dob nikdy nepřekonala, např. Platonovu filozofii nebo Dantovu Božskou komedii.

Technika dává určitou možnost svobody, na druhé straně i možnost zneužití. Mezi základní pozitiva techniky podle Pecky patří: osvobození člověka od té části práce, která ho nebyla důstojná (galejníci, topiči, apod.), pokroky v medicínské diagnostice a terapii, sblížení lidí a zmenšení světa. „Zásluhou techniky se poprvé v dějinách naskytuje příležitost zrušit jakoukoliv formu otroctví a budovat kulturu bez ponížení určité části lidstva“ (Pecka, 1971b, s. 124). Techniku velebí jako nástroj boje proti bídě. Problém propouštění dělníků a nadprodukce pokládá za chybu dělby práce a spolu s Chestertonem tvrdí, že jsme géniové produkce, za to idioti distribuce. Rovněž v současnosti technický pokrok ruku v ruce s honbou po maximalizaci zisku a hospodářským růstem paradoxně vyřazuje lidi z pracovního procesu a vede k nezaměstnanosti, neboť hlavním zdrojem růstu bohatství se stávají lidské vědomosti, ne lidská práce. To dává prostor jak pro zhoršování pracovních podmínek, tak i pro hospodářské podvody. Společnost se stává „společností nekalkulovatelné nejistoty“ (Vymětalík, 2007, s. 3). Heslem dnešní ekonomiky je „po nás potopa“. Takováto bezohlednost však může být škodlivá nejen pro svět práce, ale i pro kapitál, druhotným snižováním koupěschopnosti spotřebitelů.

Východisko vidí v nové kultuře práce „umožňující všem účastníkům hospodářského procesu plný lidský podíl na podnikání“ (Vymětalík, 2007, s. 6).

Vynálezy člověku pomáhají, ale také ho mohou ničit. Příkladem za všechny např. automobilové havárie, válečné zbraně, ničení přírody. Technika sama bez mravního ideálu člověka plně osvobodit nemůže. „Zišté hospodaření, bezohlednost, vykořisťování, války a jiná zla nevynalezli technické. Námitky proti těmto zvrácenostem nejsou námitky proti technice, nýbrž proti člověku. Utiskuje-li nebo vraždí-li někdo svého bratra, činí tak pro to, že nemá lásky, a ne proto, že je technik. A bída současného světa není v rozmachu techniky, nýbrž v tom, že souřadně a současně s technickým pokrokem se neprojevuje i mravní pokrok lidstva“ (Pecka, 1971b, s. 140). Naléhavě požaduje technický rozmach doplnit mravním rozmachem, techniku doplňovat etikou. Podobně se o technice vyjadřuje Jankovský (2003, s. 109), když na výčitky proti vědě a technice odpovídá, že spíše než věda a technika zklamala člověka jeho vlastní víra ve všemohoucnost vědy. Primát etiky před technikou vidí spolu s papežem Janem Pavlem II. jako povinnost, kterou máme k sobě a především k budoucím generacím. „Odpovědnost do budoucna, s ohledem na další generace, to je vážný mravní závazek: v ochraně životního prostředí, ve stavu státních financí a veřejného dluhu, v penzijních systémech. Ale také na mikroúrovni: v ekologickém chování každého jednotlivce a podnikatele zvláště, v zadlužení domácností a rodin, v myšlení nás všech“ (Mlčoch, 2007, s. 3). Člověk bohužel umí utiskovat, krást a zabíjet ve jménu Vědy, Techniky, Pokroku, Lásky i Boha. Pecka techniku vnímá jako jednu z výzev člověku, aby se z něj stal opravdu homo sapiens, potažmo homo Dei, který „místo zbytečných řečí o kontrole atomové energie počne kontrolovat sám sebe“ (Pecka, 1971b, s. 146).

Součástí kultury i techniky je věda, objektivizující, třídící a hromadící lidské poznatky. Pecka se podrobněji zabývá dělením a specializací vědy. Specializaci samu vidí pozitivně, pokud jednotlivá odvětví udržují vzájemnou propojenost a souvislost: „specialisté často přeceňují své částkové vědění a vydávají je za vědění celé“ (Pecka III., 1971b, s. 230). Specialista je podrobně obeznámen pouze

se svým oborem, proto nemůže vystupovat ve všech ostatních otázkách jako učenec, ale jako člověk vědomý si své úzké specializace. Jednostrannosti vědeckého pohledu způsobují redukci světa, ve své podstatě barvitého. Věda postupuje od částí k celku, svět však tímto způsobem uchopitelný není. Ukazuje se, že člověk pomocí vědeckotechnické racionality nedokáže uchopit svět, nedokáže odpovědět na otázky smyslu světa a života (Šimek, Špalek, 2003, s. 24).

Přes všechnu vědu nenachází Pecka nic, o čem bychom věděli všechno. Za hlavní problémy vědy, základní nezodpovězené otázky od nichž se vše odvíjí, považuje tyto tři:

- Hmotu – představuje vývoj fyzikálních teorií od převádění hmoty na atom a jeho části přes vykrystalizované záření až po vlnění a energii
- Život – Pecka ukazuje, že i když známe znaky života, stále neznáme jeho podstatu a původ, stále zůstává otevřena otázka, jak se na zemi objevil život
- Duši – preferuje pohled na duši člověka jako na celek, nepovažuje ji za souhrn myšlenek, představ a citů

„A nevíme-li, jaká je přirozenost člověka, nemůžeme ani vědět, co je ve shodě s tou přirozeností, čili co je mravně dobré. Bez určitých mravních zásad není lidský život možný“ (Pecka, 1971b, s. 294). Tyto zásady a pravdy tříbit je úkol pro filozofii. Za její výhradní a výsostný úkol považuje zdůvodňovat a objasňovat pojmy a nejasnosti týkající se důstojnosti lidské osoby, lidských práv, rovnosti lidí, svobody, tolerance, apod. Že věda sama nestačí na zodpovězení všech lidských otázek, zdůrazňuje několikrát: „Ke kulturnímu rozvoji lidstva nestačí jen popis jevů, jak jej podává empirická věda, k uspořádání lidského života je potřebí norem mravních, právních, hospodářských, sociálních a politických. Je třeba mít ponětí o cíli a smyslu lidského života. Je třeba znát prostředky k tomu cíli vedoucí“ (Pecka, 1971b, s. 321). Problém smyslu života lze vidět jako největší problém konečné etapy moderní doby, kterému se nelze vyhnout. Popření tohoto problému vidí Šimek, Špalek (2003, s. 25) jako nejhorší možnost, jak se k němu postavit.

Dokladem selhání takového přístupu je nárůst drogových závislostí a různých forem agrese.

„Člověk“ musí vždy zůstat cílem a kritériem všech lidských snah o lepší budoucnost světa, nikdy se nesmí stát pouhým „prostředkem“, má být subjektem a nikdy objektem (Küng, 1992, s 39 – 40).

1.2. Rozvoj Peckova odkazu v pomáhajících profesích

Celou třetí část svého díla Antropologie věnuje Pecka sociálním vztahům člověka. Sociální a zdravotnická sféra doznaly od napsání Peckova díla díky technickému rozvoji velkých změn. Jako obory pracující s člověkem a jeho konkrétními zdravotními či sociálními problémy se setkávají i s lidskou bídou a utrpením. V této souvislosti vyvstává mnoho otázek souvisejících s důstojností člověka jako lidské osoby, s jeho hodnotou, s etikou a také mnoho odpovědí na ně. Proto autorka považuje za vhodné ukázat rozvoj pohledu na lidskou důstojnost v souvislosti s rozvojem vědy a techniky právě v kontextu zdravotnictví a sociální práce.

1.2.1. Lidská důstojnost v sociální sféře

Pecka vyslovuje požadavek na důstojné zacházení s pracujícími; na spravedlivou mzdu, která má být „kulturním minimem nezbytným pro lidsky důstojný život“ (Pecka, 1971b, s. 70), ne minimem umožňujícím pouhé přežití člověka. Odsuzuje ryzí kapitalismus ženoucí se výhradně za ziskem, nechávající péči o „nuzné“ veřejné nebo soukromé dobročinnosti a odpor namířený proti rozumným a nezbytným sociálním reformám. Poukazuje na vzájemné vzdalování se lidí sobě navzájem po duchovní, duševní a mravní stránce na úkor přibližování technického a fyzického. Ztracená pospolitost, společenství - „communio“ je nahrazována vnějším stykem - „communicatio“ (Pecka, 1971b, s. 412).

Solidarita a postoj ke společensky hendikepovaným lidem spadají do oblasti morálky. Uznávané morální zásady se donedávna pojily s náboženstvím: sociálně potřebným poskytovala podporu především vlastní rodina, tam, kde rodina chyběla, nastupovala na její místo církev. V posledním století se solidarita profesionalizovala, institucionalizovala, stala se méně závislou na náboženství a více na podpoře státu. Její zdroje jsou variabilnější, ale také slabší. Mezi současnými palčivými otázkami se od Peckových dob stále objevuje otázka, zda ona racionalizace se sama o sobě dokáže stát základem morálky a společenské

solidarity, zda dokáže rozlišovat mezi dobrem a zlem. A to proto, že rozum může někdy jako výhodné doporučovat i chování, které je společensky nežádoucí nebo ničivé, ale zároveň realizuje osobní potenciál jednotlivce nebo jeho společenský úspěch (Matoušek, 2001, s. 13 - 14).

Etickými otázkami střetu zájmů při realizaci a rozvoji jednotlivce a společnosti se dnes zabývá sociální etika, snaží se tyto dvě oblasti vzájemně propojit. Pokud je dominantním faktorem vztahu obou stran, celku (např. společnost, stát, zaměstnávající společnost) i jedince (člověk, jednotlivý občan, zaměstnanec), pouze zisk, o jehož zvětšení každá ze stran usiluje na úkor druhé, stává se tento vztah trvale konfliktním. Sociální etika si klade otázky po spravedlivém přístupu obou. Mezi její cíle patří rozvíjet bohatství pojmu „lidská svoboda“ v souvislosti s etickými základy společnosti a cenou lidské důstojnosti, nabízet zaměstnavatelům podněty z oblasti péče o zaměstnance, zkoumat výši průměrných mezd ve společnosti, tzn. zda zajišťuje lidsky důstojný život, poukazovat na problémy a příčiny násilí ve společnosti, problematiku pornografie, drog, podporovat skupiny konající charitativní práci, apod. (Dolista, 2004a, s. 15 –16, 19 - 20). Znalost základů sociální etiky a filozofické antropologie může sociálním pracovníkům a dalším profesím pracujícím s lidmi přinést motivaci pro jejich práci, nový pohled na člověka a mravní orientaci (srov. Kahoun, Kozlová, Tóthová a kol., 2003, s. 13).

Tento přístup, založený na porozumění lidské osobě, pomohli prosadit podle Dolisty (in Kahoun, Kozlová, Tóthová a kol., 2003, s. 19) zastánci filozofického směru nazvaného personalismus. V rámci filozofické antropologie sledují možnosti, které mohou životu nabídnout smysl, poukazují na to, že pro nalezení sama sebe je nutné žít s druhými a pro druhé. Ukazují rovněž na hloubku pojmu „spravedlnost“, na jeho sociální dimenzi a nutnost proniknutí spravedlnosti do institučních systémů. „Filozofické úvahy nad problematikou sociální etiky mají za cíl dosáhnout vytváření „lidské“ společnosti, kde vládne úcta k lidské osobě, kde je uznávána důstojnost a respekt vůči lidské osobě“ (Dolista in Kahoun, Kozlová, Tóthová a kol., 2003, s. 20). Sociální etika se otvírá i mezinárodní perspektivě, když se

zabývá otázkami chudoby a ukazuje nutnost pomoci nejen chudým lidem a lidem v nouzi na poli domácí politiky, ale i chudým a zadluženým národům.

Z rámce společenské solidarity a z naplňování individuálního lidského potencionálu se snaží vycházet také sociální práce (Matoušek, 2003, s. 11). Během 20. stol. se vytvořily jakési tři základní typy přístupů v sociální práci, nazývané paradigmaty. Liší se především přístupem k uživatelům a svými filozofickými východisky. Vnímají sociální práci jako terapeutickou pomoc, jako reformu společenského prostředí nebo jako sociálně-právní pomoc (Matoušek, 2001, s. 187). Během 19. a zejména ve 20. stol. se v sociální práci objevila řada protichůdných tendencí, které lze obecně označit za vývojová dilemata, jak uvádí Navrátil (2001, s.18 – 21; stejně Matoušek 2001, s.189) a která bylo nutno řešit: Formalizace a deformalizace, profesionalizace a deprofesionalizace, normativnost a nenormativnost, pomoc a sociální kontrola, polyvalence a specializace, sociální práce jako věda a umění.

V současné době je kladen důraz na kvalitu služeb poskytovaných sociálními pracovníky, na jejich rovnoměrné rozložení, efektivní zpřístupnění a ochranu uživatelů. Tento přístup vychází ze sociální politiky EU a do sociální práce v ČR se promítá především prostřednictvím zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento zákon byl vytvořen na základě Evropských dokumentů zabývajících se sociální politikou: Amsterodamská smlouva (v ní zakotvena sociální politika EU), Evropský sociální program (vyhlašuje čtyři cíle v oblasti boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení), Evropská sociální charta (vydaná Radou Evropy), aj. Vychází ale rovněž z dokumentů ČR. Mezi základní patří např. Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006 a na léta 2006-2008 nebo programový dokument MPSV Bílá kniha v sociálních službách (Skřičková, Z. a kol., 2007, s.11). Mezi nástroje zvyšování kvality služeb a jejich přiblížení uživatelům v ČR, zavedené nově zákonem O sociálních službách, patří především komunitní plánování sociálních služeb (§ 94; § 95) a standardy kvality sociálních služeb (§ 99). Základní zásady pro sociální služby vymezuje §2 (srov. Skřičková a kol., 2007, s. §3; zákon č. 108/2006 Sb., §2):

- zachování lidské důstojnosti osob
- zajišťování dodržování lidských práv a základních svobod
- vycházení z individuálně určených potřeb
- motivace a podpora rozvoje samostatnosti
- posilování sociálního začleňování
- poskytování pomoci a podpory v náležité kvalitě
- nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení pro každého

Za východisko sociální práce je považován klient, jeho svět a jeho subjektivně pociťované potřeby. Hodnocení situace uživatele sociální služby a jeho potřeb považuje Matoušek (2005, s. 18) za nedílnou součást kvalitních sociálních služeb.

Vztah sociální práce a lidské důstojnosti by se dal shrnout slovy Šrajera (2006, s.109 –113): „(...) sociální práce je profesionální práce s člověkem a pro člověka speciálními pracovními metodami, jejímž základním kritériem a požadavkem je humanita. Lidská důstojnost tak pro oblast sociální práce představuje základní etický pojem, který v sobě zahrnuje základní požadavky humanity.“ Šrajer dále ukazuje, jak důležité pro sociálního pracovníka je vědomí vlastní hodnoty bez spojování s vlastním pracovním výkonem: „Když spojuji svoji důstojnost s výkonem, důsledek je ten, že to podobně budu vnímat i u svého klienta (vždyť přece nepodává žádný výkon) a podle toho se k němu budu chovat. Nebo naopak budu chtít za něj vše vyřešit a suplovat jeho požadované aktivity, zodpovědnost a úsilí. Takový postoj pak může nakonec vyústit v rezignaci a vyčerpanost sociálního pracovníka, apatii a nezájem klienta“ (2006, s.109 –113).

Zabezpečování lidských potřeb, zachovávání lidské důstojnosti a mírnění chudoby zajišťují především orgány státní správy. Vývoj veřejné správy, jíž je státní správa součástí, se v posledním století vyznačuje velkými změnami. Soudobé západní pojetí preferuje především požadavek povinnosti skládat účty veřejnosti. „Nejen vláda vůči parlamentu a nižší exekutivní orgány vůči voleným samosprávným orgánům, ale každá významnější veřejná instituce považuje za

vizitku své důvěryhodnosti informovat (mj. podrobnými výročními zprávami) občany o své činnosti a o hospodaření veřejnými prostředky a podstupuje dialog s veřejností“ (Dolista, Ježek, 2006, s. 23 – 24). Veřejně tak plní svou povinnost vysvětlovat učiněná rozhodnutí a přebírat za ně plnou odpovědnost. Také manifestuje některé z moderních požadavků kladených na veřejnou správu (dále jen VS), k nimž dále patří: služba občanům a veřejnosti, transparentnost, publicita, demokratičnost a efektivnost, veřejná kontrola správy, odborný a nestranný výkon zaměstnanců (srov. Dolista, Ježek, 2006, s. 24; Analýza veřejné správy, online od 1998). V ČR nastartovaly transformační změny VS až po r. 1989, kdy VS přestala být mocenským monopolem KSČ a základním nástrojem uplatňování politické a ekonomické moci, vměšování se do všech oblastí společenského života a omezování lidských práv (Analýza veřejné správy, online od 1998).

Mezi nejzávažnější (nejen etické) problémy ve VS patří byrokratizace a korupce. Analýza veřejné správy (online od 1998) vyslovuje požadavek na „nebyrokratickou byrokracii“ a cílevědomou péči státu o výrazné omezení tendence byrokratického chování úředníků. Mezi základními nedostatky způsobenými tímto přístupem, pro běžného občana komplikujícími jednání s VS, jmenuje např. „neprůhlednost“ VS způsobenou komunikačními bariérami, obtížnou orientaci v organizaci správních úřadů, pocity bezmocnosti spojené s neodůvodněnou nečinností orgánů VS, nedůsledné stíhání deliktů apod. Nedůvěryhodnost VS způsobuje však i výše zmiňovaná korupce. Jejím největším nebezpečím je kromě neoprávněného profitování zainteresovaných osob a poškození osob ostatních její použití jako nástroje organizovaného zločinu. Často souvisí s vydíráním a díky finančním prostředkům, jimiž organizovaný zločin disponuje, může nabývat nekontrolovatelných rozměrů s nepředvídatelnými následky (Dolista, Ježek, 2006, s. 47).

Kromě těchto velkých etických problémů se objevuje i problém etického pojetí každodenních menších rozhodnutí. Pratchett (2003, s. 137) upozorňuje na široký rozsah etických problémů, se kterými se pracovníci VS setkávali již při omezeném počtu organizací v tradičních strukturách VS. Současný rozvoj nových struktur

a procesů ve veřejném managementu dále zvyšuje počet organizačních souvislostí v nichž etická dilemata mohou vznikat. „(...) etika veřejné správy je význačná přes jasnost, kterou mají základní hodnoty veřejné správy. Limity pracovníků veřejné správy pro pochopení procesů, jimiž jsou základní hodnoty a principy přenášeny do etické praxe, ve spojení s širšími problémy, které v současné době představují etické výzvy, vedou k význačnosti v okamžiku, kdy má dojít k etickému rozhodnutí“ (Pratchett, 2003, s. 137). Netvrdí, že tato význačnost musí vést k neetickému chování, spíše ukazuje, že je zde prostor umožňující aby docházelo k chybám ve způsobu transformace základních principů do praxe v konkrétním kontextu.

1.2.2. Bioetika a lidská důstojnost

Pecka se ve svém díle *Filozofická antropologie* tématem bioetiky či zdravotnictví zabývá pouze nepřímo, přímá zmínka se objevuje v souvislosti s kritikou takového přístupu k člověku, kdy se zapomíná na jednotu duševní a tělesné stránky. V oblasti etiky lékařství vidí neprozkoumanou oblast (Pecka, 1971a, s. 116), pojem bioetika je mu neznámý. Při podrobnějším pohledu lze zjistit, že Pecka neužívá některé další pojmy, dnes v této oblasti běžně užívané. Zabývá se vztahem mezi tělesnou a duševní stránkou člověka a jejich vzájemným ovlivňováním v nemoci, neužívá dnes běžného termínu „psychosomatické“ či „somatopsychické“ nemoci. V popisu integrity člověka neužívá pojmů bio-psycho-sociální či nověji bio-psycho-socio-spirituální potřeby (srov. Doskočil, Uxová, 2006, s. 79; Haškovcová, 2000, s. 25 a další). Stejně tak neužívá slovo „potřeba“. Hodnota života mu je samozřejmou, za důležitější považuje spíše hledání smyslu života.

Problémy, na které Pecka upozornil, jsou vesměs stále aktuální. Jím zmiňované lékařské etice a etice ve zdravotnictví vůbec se v posledních letech dostává stále více pozornosti, především v souvislosti se základními lidskými právy a svobodami, které jsou nebo mohou být na mnohých místech porušovány.

Termín bioetika se začal používat v souvislosti s etickou problematikou vyplývající z prudkého rozvoje techniky, který přinesl člověku nové možnosti nejen v ovládní přírody, ale i vlastní existence, kdy došlo k narušení tradičního pojetí lidského života, úcty k němu i odpovědnosti k dalším generacím (Ondok, 2005, s. 11). Je to širší termín, zahrnující etické problémy nejen v lékařské praxi (lékařskou etiku), ale i ve výzkumu v oborech s medicínou souvisejících (politika, etologie, biologie, apod). Často bývá ve stejném slova smyslu používán i pojem biomedicína (Haškovcová, 2002, s. 15). Jiní autoři pojem bioetika dále rozdělují na medicínskou etiku, environmentální etiku a etiku zvířat. Zdravotnickou etiku pak řadí k profesním etikám (Ivanová, 2006, s. 61).

Prudký rozvoj vědy a techniky přináší do zdravotnictví nové možnosti léčby či nová usnadnění péče o nemocné. Druhou stránkou tohoto pokroku je dehumanizace medicíny, vzrůstání nároků na vzdělání zdravotníků a trvalý nárůst nákladů na zdravotní péči, který se stává celosvětovým problémem (Šimek, Špalek, Křížová a kol., 2002, s. 10-12) a přináší dosud málo vnímané etické problémy. Na jedné straně je povinností lékaře nemocnému poskytovat péči v souladu s dostupnými poznatky lékařské vědy, na druhé straně je omezován finančními prostředky, které má k dispozici. Zde vzniká „medicínsko-právní vakuum“, neboť „paradoxne tieto hranice nie sú hranicami etickými, ale ani nie právnymi“ (Masár, Pokorný, 2006, s. 237). Lékař se tak dostává do tlaku způsobeného jeho povinností postupovat „lege artis“ a etickým chováním na jedné straně, na straně druhé jeho omezenými finančními prostředky. V souvislosti s klesající prestiží lékařů a medicíny jmenuje Le Fanu (2001, s. 15) čtyři paradoxy dnešní doby:

- zklamaní lékaři
- ustaraní nemocní
- vzrůstající popularita alternativní medicíny
- vzrůstající ceny zdravotní péče

Je nutné hledat přijatelné řešení této přiosťující se situace. „Kdyby rozvinuté státy světa byly schopny část prostředků vynakládaných na nekontrolovaný rozvoj technologie věnovat na její spravedlivější distribuci ve světě, mnoho praktických

i etických problémů by se tím vyřešilo“ (Šimek, Špalek, Křížová a kol., 2002, s. 11). V porovnání v Peckovými myšlenkami (1971b, s. 129) zjišťujeme, že přes veškerý pokrok v technice, distribuce statků ve svém vývoji nijak výrazně nepokročila. Le Fanu vidí příčinu stoupajících nákladů na zdravotní péči v plýtvání finančními prostředky a snaze po „dobývání úspěchů“, poukazuje rovněž na oslabení morální a intelektuální integrity medicíny posledních desetiletích (2001, s. 254).

Z manažerského hlediska lze etické problémy rozdělit i podle typu konfliktů (Ivanová, 2006, s. 72):

- konflikty dobra proti zlu – vyskytují se spíše řídce, může jít i o úmyslný zločin
- konflikty mezi lepším a horším
- konflikty mezi dobrem a dobrem – potřeba volby mezi dvěma, vzájemně se vylučujícími typy jednání

Šimek, Špalek (2003, s. 40 – 41) ukazují, jak se dostává do střetu zájem lékaře se zájmem pacienta. Lékař na jedné straně usiluje o co největší dobro pro pacienta, o nestrannou objektivitu, pacient na straně druhé si spíše klade otázku po významu a efektivitě léčby (lékařského zákroku), kvalitě svého života po této léčbě a důvěryhodnosti toho, kdo ji nabízí. Jejich pohledy se mohou dostat do střetu. Pacient pak může mít pocit zbytečně náročných, bolestivých či dlouhých procedur, lékař může reptat na nevděk pacienta a na nedodržování léčebného režimu. Zde autoři vidí pole působnosti sestry, která má působit jako prostředník mezi lékařem a pacientem, přibližovat oběma stranám hlediska toho druhého. Práci sestry z hlediska etiky považuje za důležitou i Haškovcová (2003, s. 24), která o zdravotních sestřích tvrdí, že „hrají malé, ale zpravidla mimořádně důležité role“. Jmenuje čtyři základní pravidla lékařské etiky, na jejichž naplnění se do značné míry podílí přístup sestry: Sebeurčení a samostatnost (autonomie), nepoškozování (nonmaleficence), směřování k dobru (benefice) a spravedlnost (justice) (Haškovcová, 2003, s. 33 - 34). Roli zdravotních sester, ošetřovatelství a medicíny zároveň charakterizuje Novotný (2006, s.214) jako moudrost, lásku a pomoc

poskytovanou současně. O ošetřovatelství hovoří jako o oboru, který je vědou a uměním současně.

Pole problémů, které se vztahují k lidské důstojnosti ve zdravotnictví, je velmi rozsáhlé. Haškovcová (2003, s. 23) rozlišuje tzv. „Velká témata lékařské etiky“, jakési základní problémové okruhy ve vztahu lékař – pacient:

- Experimenty na zvířatech a lidech
- Problematika ideální a dostupné medicíny (alokace zdrojů)
- Ochrana nenarozeného dítěte a práva ženy
- Informovaný souhlas
- Asistovaná reprodukce
- Genetické a genové inženýrství
- Problematika tzv. heroické medicíny (např. transplantace orgánů)
- Problematika umírání
- Eutanazie a paliativní medicína
- Etické kodexy týkající se pacientů

Tato čistě lékařská témata je možno ještě doplnit některými tématy více bioetickými, která nelze nebo lze jen velmi těžko zařadit do předchozích okruhů: Etika psychoterapie a psychiatrie, problematika sexuální orientace (homosexualita, transsexualismus, ambivalentní pohlaví), etické problémy spojené s HIV pozitivitou a AIDS, problematika trestu smrti, problematika sebevražd a vražd.

Munzarová (2005, s. 66) vidí dokonce nebezpečí vytrácení „etiky“ z „bioetiky“: „V našich souvislostech je nesmírně důležité si uvědomit, že některé názory současných profesorů bio-„etiky“ pošlapávají důstojnost nemohoucího člověka, a to tím, že mu nepřiznávají status osoby. Není-li někdo osobou, pak je jeho osud zcela v našich rukou, a dokonce je možné jej i zabít – podle toho, jak se rozhodneme.“

1.2.3. Hodnota člověka a vybrané etické otázky

Dolista a Vurm (2004) dělí bioetické otázky do tří schématických celků: odpovědnost za lidský život, zdraví a léčba, smrt a umírání. Protože cílem této práce není podrobnější zkoumání etických otázek souvisejících s medicínou, ale

vztah dnešního člověka k lidské důstojnosti v porovnání s odkazem Pecky, nebude se autorka všemi výše uvedenými okruhy podrobně zabývat. Pro podrobnější rozvedení a pro dotazníkové šetření byly vybrány etické otázky související s odpovědností za lidský život, konkrétněji s potratem a trestem smrti. Hlavním důvodem pro jejich vybrání byla jejich blízkost životu každého člověka, zdravotníka snad ještě více. Každý z dotazovaných respondentů se v dnešní době může dříve či později setkat se situací, kdy se ho bude otázka potratu dotýkat osobněji. Trest smrti se předchozímu podobá především rozhodováním o životě druhého.

„Lidský život je neopakovatelný, proto jej lze označit za posvátný. Neobjevíme a neuchováme existenciálně pravou důstojnost našeho lidského života a svědomí bez úcty a odpovědnosti k životu a svědomí druhého“ (Dolista, Vurm, 2004b, s. 10). Furger (2003, s.86–88) upozorňuje, že je lidský život stále více chápán funkcionalisticky a stává se manipulovatelným statkem. Medicínsky technické prodloužení života a manipulující plánování jeho počátku dostává lidský život do nebezpečí, že se stane účelným prostředkem libovolných manipulací. Takové zneužití vidí tam, kde se disponuje životním potenciálem druhých k udržení životní úrovně, např. přenášení břemena důchodového pojištění na další generace, státní zadlužení k řešení okamžitých problémů nebo rychlé spotřebovávání nebo znehodnocování přírodních zdrojů bez ohledu na budoucnost (zamoření vzduchu, vody škodlivými látkami, apod.). Znevažováním lidského života a důstojnosti je dle Dolisty, Vurma (2004b, s. 28) a Furgera (2003, s. 88) také zneužívání lidského života v prosazování imperialistických cílů a jejich užití v boji (teroristé, únosci).

Důležitým je určení počátku života a jeho „geneze“. Ondok (2005, s. 27) uvádí tři otázky, které si v tomto směru bioetika klade:

- Odkdy lze při vývoji života od počátečního oplodnění vajíčka k plně vyvinutému plodu při porodu mluvit o existenci člověka
- Od kterého okamžiku v tomto procesu vývoje se plod stává individuální bytostí
- Odkdy lze plod pokládat za „oduševnělý“, za personální bytí člověka

Na zodpovězení těchto otázek vidí závislost řešení některých bioetických problémů, např. spojených s umělým potratem (interrupcí) či oplodněním „in vitro“ apod.

Furger (2003, s. 96) vidí začátek opravdu lidského života pouze v časovém bodu oplodnění a jakékoli přerušení tohoto života považuje za usmrcení. Z toho důvodu tvrdí, že: „nemohou existovat nějaké „lhůty“ nebo okolnosti – tzv. „indikace“ – kdy by bylo přerušení tohoto procesu růstu eticky nesporné“. V moderních diskuzích se tak střetávají zastánci práva ženy rozhodovat o svém těle a životě se zastánci práv nenarozeného dítěte (srov. Haškovcová, 2002, s. 124; Listina základních práv a svobod, hl. II., čl. 6, odst. 1 a odst. 4).

Ondok (2005, s. 98) uvádí jako nejobvyklejší situace, které motivují k myšlenkám o umělém potratu tyto:

- Ohrožení života ženy
- Těhotenství po znásilnění
- Vážný defekt plodu
- Nízký příjem rodiny
- Těhotná žena se nechce provdat za otce dítěte
- Otec dítěte si ženu nechce vzít
- Žena je vdaná a nechce mít další děti

Další možná „indikace“ potratu je tzv. eugenická indikace v případech, kdy lze očekávat těžkou deformaci nebo dědičné onemocnění potomka. Základem pro takovéto usmrcení je rozlišení mezi životem hodnotným a nehodnotným, kdy jsou brány v úvahu i náklady a společenské břemeno (Furger, 2003, s. 96).

S morálním problémem potratu se setkáváme i v historii. V řecko-římské kultuře byl připouštěn (Ondok, 2005, s.94), pro izraelity byl přípustný pouze při ohrožení života matky. Starý zákon a raná křesťanská epocha považuje život za nejvyšší dar Boha a zároveň jeho majetek, sám o sobě nedotknutelný a jakékoli usmrcení dítěte za vyloučené (srov. Řím 14,7; Furger, 2003, s. 94). Ve 14. stol. byla připuštěna výjimka v případě ohrožení života matky. V současnosti byl přímý potrat katolickou církví odmítnut dokumenty II. Vatikánského koncilu.

Na našem území byly interrupce legalizovány v r. 1957, jednotlivé návrhy podléhaly schválení komise. K výrazné zákonné liberalizaci došlo v r. 1986 zákonem č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství a č. 75/1986 Sb., provedení zákona o umělém přerušení těhotenství. Jednotlivé návrhy podává písemně žena sama a komisnímu schválení již nepodléhají, důvody pro ukončení těhotenství posuzují gynekologičtí odborníci. Zákon a jeho příloha rovněž podrobně stanoví indikace, za nichž smí být potrat proveden. §5 zákona č. 66/1986 Sb. říká: „Ženě lze uměle přerušit těhotenství ze zdravotních důvodů s jejím souhlasem nebo z jejího podnětu, jestliže je ohrožen její život nebo zdraví nebo zdravý vývoj plodu nebo jestliže jde o geneticky vadný vývoj plodu.“ V §2 a §3 se tento zákon snaží apelovat na předcházení nechtěnému těhotenství, vybízí k výchově k plánovanému a odpovědnému rodičovství.

Mnoho odborníků poukazuje na nedostatky v současné legislativní úpravě potratů. Nejčastěji je poukazováno na nemožnost dívek mezi 16 – 18 rokem činit právní úkony bez souhlasu rodičů popř. právních zástupců (např. nutnost podpisu rodičů na přihlášce na střední školu), ale možnost samostatného rozhodnutí pro interrupci. Dalším sporným bodem je hrazení nemocniční péče při interrupci z veřejného nemocenského pojištění či pošlapávání rodičovských práv otce, potažmo manžela ženy, který nemá právo se dovědět, že žena žádá o interrupci, nemá právo se to dozvědět ani po výkonu (srov. Jankovský, 2003, s. 119; Duda, 2007).

Stanovisko České gynekologicko-porodnické společnosti, které souhlasí se stanoviskem Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (Haškovcová, 2002, s. 121), vyjadřuje pochopení pro ženy, které cítí potrat jako potřebný (zveřejněné v Paříži v r. 1990). Konstatuje však také, že přerušení těhotenství je pro ženy traumatizující, a požaduje po společnosti, aby podnikla vše, co je v jejích silách, aby se zabránilo nechtěnému těhotenství, především důkladnou sexuální výchovou a dostupností antikoncepce.

Že potrat je pro ženu opravdu traumatizující, potvrzují i četné studie. Souhrn symptomů, které se mohou objevit u žen jako následek zážitku potratu, je nazýván

Postabortivní syndrom (PAS). Stejně tak se mohou podobné příznaky objevit i u ošetřujícího personálu či osob, kterých se důsledky potratu osobně dotýkají. Pak se tento fenomén někdy označuje jako Syndrom po přežití potratu (Lehotská, 2005, s. 191). U postižených jsou popisovány příznaky související s náladami (šok, apatie, odosobnění, deprese,...), kognitivními reakcemi (nutkavé myšlenky na dítě, problémy s koncentrací a rozhodováním,...) poruchami biorytmu (poruchy spánku, nechutenství,...) i fyzickými příznaky (únava, nadměrné pocení,...). Götz (in Proč pláčeš, Miriam, s. 81) uvádí podobné příznaky i u personálu potratové kliniky v New Yorku, které měly za následek dokonce rezignaci tamního přednosty a léčbu personálu na psychiatrické klinice. Jankovský (2003, s. 118) považuje spolu s Dolistou, Vurmem (2004, s. 22) potrat za záležitost svědomí každé jednotlivé ženy. Smyslem všech institucí (NNO, o.s.), na které se ženy v takovéto tíživé situaci obrací, má být pomoc, ne hodnocení, či dokonce obžaloba ženy (srov. Řím 14,13), přípustná není ani manipulace, a to ani pokud je v zájmu nenarozeného dítěte. Problematika potratů je velmi široká, plná etických dilemat, pro mnoho lidí bolestivá. Bohužel je jisté, že „určitá část veřejnosti nepřemýšlí o interrupcích v kategorii mravnosti a dostupnost interrupcí pokládá za samozřejmost, interrupční výkon pak za jistou formu regulace porodnosti“ (Haškovcová, 2002, s. 117).

Dolista, Vurm (2004b, s. 22) považují problematiku nejen za individuální, ale i sociální a politickou, negativně ovlivňující jak vztah muže a ženy, tak smysl lékařského povolání a základní politické představy o lidské společnosti. Upozorňují na možnost objevení se dalších negativních jevů: „Vyhlásí-li státní moc potrat jako občanské právo, pak to implikuje také uznání práva na neodpovědné sexuální chování a sexuální konzum“ (Dolista, Vurm, 2004b, s. 23).

Pro zajímavost zde autorka uvádí některé číselné údaje týkající se interrupce: Podle údajů Hnutí pro život ČR u nás bylo od r. 1960 uměle potraceno 3 060 436 nenarozených dětí. Za rok 2006, jak uvádí Český statistický úřad, bylo provedeno 25,4 tisíce umělých ukončení těhotenství. Úroveň úhrnné potratovosti v roce 2006 činila 0,53 potratu na jednu ženu, úroveň úhrnné umělé potratovosti dosahovala hodnoty 0,34.

Otázka nakládání s lidským životem se nepojí pouze s jeho začátkem, ale i koncem a průběhem. Klade se také tam, kde se zdá, že se lidé svým chováním připravili o nárok na úctu ke svému životu. Jedná se o těžké zločince a otázku, zda má takový člověk ještě nárok na spravedlnost a osobní úctu (Furger, 2003, s. 101). Se skutečností trestů se lze setkat od počátku národů a civilizací. Mezi tresty patří ovšem i ty, které mají za následek smrt. Šrajer (Trest smrti z etického pohledu) rozlišuje vedle praxe trestu smrti jako právní instituce ve smyslu trestního práva i fenomén krevní msty. Právo státu udělit trest smrti nebyvalo zpočátku zpochybňováno nebo dokonce striktně odmítáno. Dokonce i křesťanská morálka tento trest považovala za eticky ospravedlnitelný.

Současná doba s všeobecně a trvale platným požadavkem ochrany lidského života upozorňuje na trest smrti jako na poslední a nejvyšší možný trest, k jehož uložení je oprávněn pouze stát a k jehož aplikaci je potřeba doložit zřetelné a průkazné argumenty, které dokládají jeho oprávněnost. Ve většině zemí je dnes tento trest zrušen, u nás od r. 1990, proto, že již není považován za morální legitimní prostředek ani jedinou možnost, jak chránit právo. Podle Amnesty international nemá trest smrti ve svých rádech a nevykonává ho 89 států, 10 států má trest smrti jen ve výjimečných případech, 29 států trest smrti ve svých rádech má, ale za posledních 10 let neprovedlo žádnou popravu a 69 států trest smrti využívá. Nejvíce poprav se každoročně vykoná v Číně, odhady hovoří až o 80%.

Závažné argumenty týkající se trestu smrti je nutné vždy stále znovu přezkoumávat, jak s ohledem ke každému jednotlivci, tak s ohledem na historicko kulturní a společensko politický vývoj (Šrajer, Trest smrti z etického pohledu). Mezi argumenty často užívanými proti trestu smrti uvádí Ondok (2005, s. 174 – 175) tyto:

- Krutost trestu smrti – tento argument patří k nejzávažnějším. Často byly hledány způsoby provedení trestu tak, aby se krutost snížila. V Americe probíhaly ještě nedávno spory související s humánností provádění trestu smrti.

- Finalita trestu – náboženské postoje v ní vidí upírání možnosti se změnit a napravit, případně že si justice osobuje právo definitivního soudu příslušícího pouze Bohu. Jiné verze poukazují na lidskou a justiční omylnost, také na možnost zneužití trestu smrti jako možného nástroje k eliminaci rasově, nábožensky a politicky nepohodlných jedinců (Šrajfer).
- Neetické využití lékaře, jehož smyslem je léčit – proti provádění trestu prostřednictvím aplikace letální injekce. Tento fakt je však považován za problematický, protože je závislý na tom, zda sám trest smrti je považován za etický, či ne.
- Trest nepostihuje jen trestaného, ale i jeho rodinné příslušníky

Spornými argumenty bývají argumenty spojené s funkcí, kterou má trest smrti plnit. Přehledně je uvádí Šrajfer (Trest smrti z etického pohledu):

- Ochrana veřejnosti – otázkou zůstává, zda lze přesně říci, zda ten či onen delikvent bude svým životem skutečně dále ohrožovat druhé. Také lze uvažovat, zda je v této době takový trest opravdu jediným účinným prostředkem k zachování veřejného pořádku.
- Pokání – lze o něm hovořit pouze za předpokladu, že odsouzený tento trest jako pokání přijímá. V opačném případě je otázkou, zda a v jaké míře je trest zadostiučiněním a odškodněním.
- Odplata a satisfakce – zde opět připadá v úvahu otázka, zda a jak jsou poškozené osoby odškodněny
- Ztráta práva na život – smrt byla pokládána za nutnost pro znovunabytí ztracené důstojnosti jak oběti trestného činu, tak i provinilce
- Odstrašení ostatních (prevence) – tento účinek trestu nebyl dosud potvrzen ani vyvrácen. Spíše se lze domnívat, že „stupeň jistoty trestu je účinnější než jeho výše“, nebo že se takovými tresty prohlubuje jakýsi „afekt brutalizace společnosti“. Dalším argumentem může být také to,

zda trest smrti není větším trestem pro jeho vykonavatele či příbuzné odsouzeného.

Furger (2003, s. 103) vybízí k maximální zdrženlivosti při aplikaci trestu smrti i tam, kde se tento jeví jako jediné možné opatření (členové teroristických organizací), neboť předpokládá hrozbu eskalace (zvyšování, stupňování) násilí.

„Je pravda, že naše moderní společnosti trest smrti buď ukládají, nebo si kladou otázku, je-li správné pokračovat v jeho praktikování, aniž se vypořádaly s předcházející otázkou: co je to smrt? Není to trochu divné?“ (Tresmontant, 2004, s. 412). Svým způsobem lze mezi formy trestu smrti zařadit i výrobu zbraní, jejich distribuci a prodej, válku a zabíjení dětí před narozením. Všechny tyto „zbraně“ zabíjejí nevinné lidi a někdo druhý se z toho snaží vytěžit. „Zasazujeme-li se o respekt k lidské osobě, potom ji musíme hájit úplně, integrálně a bez výjimky“ (Tresmontant, 2004, s. 414).

1.2.4. Význam ukotvení lidské důstojnosti v etických kodexech

Důležitost aplikované etiky jako součásti odborné kvalifikace v různých povoláních, ve kterých se objevují dilemata spojená s rozhodováním, je zřejmá. Etické kodexy jsou v obecné rovině definovány jako „systematické soubory norem a předpisů, které upravují vztahy mezi členy určité společnosti tak, aby odpovídaly uznávaným morálním hodnotám“ (Ivanová, 2006, s. 63).

Nutnost existence kodexů bývá často zpochybňována či považována za duplicitu existujících zákonných norem. Dolista, Ježek (2006, s. 65) uvádějí nejdůležitější důvody pro existenci profesních kodexů. Etický kodex:

- Signalizuje veřejnosti, že daná profesní skupina usiluje o etické postupy
- Stanovuje jasné hranice etického chování v dané sféře, rozhodně však není jeho cílem nahradit individuální morální hodnoty
- Usnadňuje rozhodování a orientaci v každodenních specifických problémech
- Usměrnjuje chování příslušníků dané profese
- Vytváří prostředí napomáhající prosazování etických postupů

- Je nástrojem kontroly etického chování

„I když kodex nemá právní platnost, jeho porušení může vést k určitému postihu (u zaměstnanců např. odraz v osobním hodnocení, pozastavení nebo vyloučení z profesního růstu)“ (Dolista, Ježek, 2006, s. 62). Právně vymahatelná jsou však ta ustanovení kodexu, která jsou součástí platných právních předpisů.

Úvahy o vytvoření profesních kodexů či jiných mimoprávních norem upravujících lidské jednání se sice objevily na začátku minulého století v podnikatelské oblasti, ale etické kodexy a podobná morálně-právní prohlášení chránící hodnotu člověka jako lidské bytosti se dostávají do popředí zájmu daleko dříve. Různé podoby etických kodexů prosazují práva a důstojnost člověka již celá staletí. Jejich historie sahá až do 5. – 4. stol. př. n. l., ze kterého pochází Hippokratova přísaha, jež je považována za nejstarší etický kodex. Momentem směřujícím ke vzniku a prosazování lidských práv se staly protifeudální revoluce v Evropě, které s sebou přinesly obecnou desakralizaci a formální racionalismus. Člověk se v poznávání světa začal více spoléhat na svůj rozum, teocentrismus byl nahrazen antropocentrismem a filozofové se nechali inspirovat antickou představou soběstačného jedince, prosazujícího svoje zájmy a svou vůli. „Kladení důrazu na osobní zájem jednotlivce s sebou přináší i jeho chápání jako jedinečné, nenahraditelné a neopakovatelné bytosti“ (Kuba, 1999, s. 11). Změny myšlení byly zprvu patrné především ve filozoficko-právní sféře, ovlivněné osvícenstvím a názory J. Locka či J.J. Rousseaua, jejich vliv na praktický život lidského společenství se rozšiřuje později. Z pohledu na originalitu a individualitu člověka se vyvinul názor, že náboženství nepřichází z vnějšku člověka, ale přímo z něho samotného. Právnímu uznání této zásady se dostalo prvně v severoamerických koloniích na Rhode Islandu. První osadníci, kteří byli různého vyznání, se s odvoláním na suverenitu svědomí ve věcech víry r. 1663 usnesli na svobodě vyznávat jakékoliv náboženství. V Anglii vedly k vytvoření „Bill of Rights“ v r. 1689 stupňující se rozpory mezi korunou a parlamentem. „Bill of Rights“ byl jakýmsi shrnutím dosažených práv a svobod roztroušeně uzákoněných a je považován za předstupeň pozdějších kodifikací lidských práv a svobod.

Za první kodifikaci, nejen historicky významnou, ale i stále inspirativní je považováno „Prohlášení práv státu Virginia“ z r. 1776. Již ve své době hovoří o tom, že lidé jsou si od přírody rovni, jsou svobodní a nezávislí, rodí se s nezadatelnými právy, jako např. právo na život, svobodu, majetek, na právo usilovat o štěstí a svoji bezpečnost a další. K federální ústavě Spojených států byla deklarace práv připojena v r. 1789 v podobě deseti dodatků k ústavě, tak vznikl americký „Bill of Rights“. „Člověk se tím stává občanem nejen ve filozofických úvahách, ale i v právu, je tedy konečně dospělou a svéprávnou „sebeurčující“ osobností, právním subjektem, zahrnujícím jak svoji fyzickou podstatu, tak i statky, jimiž disponuje. Tyto hodnoty jsou zahrnuty v pojmu člověk a stát je musí zaručovat“ (Kuba, 1999, s.17). Významné je i francouzské „Prohlášení práv člověka a občana“ z r. 1789, které vzniklo z podnětu generála La Fayettea a později se stalo součástí první francouzské ústavy. Slavné je např. definování svobody jako možnosti dělat vše, co neškodí někomu jinému, nebo definování presumpce nevinny či právo veřejnosti vyžadovat od všech veřejných činitelů skládání účtů. Na našem území uznala některá občanská práva „prozatímní ústava“ vyhlášená Ferdinandem V. r. 1848. Definitivní návrh nakonec uzákoněn nebyl pro rozpuštění říšského sněmu císařským patentem a byl nahrazen provizorním soupisem základních práv občanů.

V 19. stol. pokračuje vývoj lidských práv a svobod v pohledu právním i filozofickém především ve Velké Británii a Americe. Mezi velké osobnosti mající na tomto rozvoji zásluhu lze počítat např. J. S. Millu či A. Lincolna. Kuba (1999, s. 21) však nenachází mezi filozofy evropského kontinentu osobnosti, které by usilování o taková práva podepřely hlubším zdůvodněním. Jako výjimku pak jmenuje T. G. Masaryka a jeho humanismus, zúročující odkazy velkých českých myslitelů, jako např. J. A. Komenského, K. H. Borovského a dalších.

Po 1. světové válce se lidská práva začala stávat součástí ústav nově vzniklých států střední Evropy. Vzniklé demokratické režimy se ale svojí orientací staly pouhými napodobeninami demokracie, kde se z lidských práv nejvíce uplatňovalo právo na neomezené sebeuplatnění. Fašismus a nacismus proto zavrhl

humanismus jako výraz slabosti. Souhlasné chování mas lze vidět jako „reakci duší unavených soběstačností liberalistické svobody, která nutila člověka od okamžiku zrození až do smrti být sobě sám na pospas a odkázán pouze na sebe“ (Kuba, 1999, s. 27). Fašismus a nacismus však odmítají lidskou jednotu a zároveň i rovnost lidí, zákon přestal existovat jako měřítko, principem spravedlnosti se stala politická účelovost. Na východě se naproti tomu vyvíjí socialismus a sovětský stát, který ve své ústavě z r. 1936 materializuje záruky lidského bytí. Deklaruje tak mezi jinými právo na práci, právo na odpočinek s ponecháním mzdy, na hmotné zabezpečení ve stáří (Komárková, in Kuba, 1999, s. 24) apod.

Masivní rozvoj etických kodexů na mezinárodní úrovni nastává po 2. světové válce jako odpověď na válečná zvěrstva, jichž se dopouštěli nejen vojáci a příslušníci ozbrojených jednotek, ale pod záminkou „vědeckého“ bádání i nacističtí lékaři a další zdravotníci (srov. Ivanová, 2006, s. 65). Scharsach vidí počátek „nové etiky“, která odmítá rovnost občanů, již ve 20. letech, kdy časopis *Obnova Německa* uvedl, že „rovnost občanů by vedla k piplání se s bezcennými lidmi“ (2001, s. 17). Munzarová (2005a, s. 28) vidí počátky takového smýšlení již na konci předminulého století, kdy se němečtí badatelé obávali degenerace lidské rasy a snažili se prosazovat nový druh hygieny, tj. rasovou hygienu. Dále popisuje tři hlavní programy, které byly praktickým vyústěním tohoto smýšlení: zákon o sterilizaci, Norimberské zákony a „akce Eutanazie“. Další oběti na životech mají na svědomí „vědecké“ pokusy na vězních koncentračních táborech, ale dalších „méněcenných“ lidech. Provádění takovýchto pokusů však nelze připisovat pouze německým lékařům a vědcům. I v jiných oblastech bylo užíváno pokusů, které byly spíše mučením a většinou končily vraždou, např. pokusy japonských lékařů prováděné v letech 1933 – 1945 v Číně (srov. Munzarová, 2005a, s. 31).

Příspěvek k tomu, aby se nikdy neopakovaly hrůzy 2. světové války, bylo mezi základními úkoly zřízené Organizace spojených národů. Základním dokumentem vycházejícím z charty OSN, který v této souvislosti přijala v r. 1948, je známá a dosud stále významná „Všeobecná deklarace práv člověka“. Přihlásilo se k ní 48 států, hlasování se zdrželo tehdejší Československo, dále také Bělorusko, SSSR,

Ukrajina, Polsko a další (srovnej. Kuba, 1999, s. 31; Adamus, 2000, s. 39). Je to právně nezávazný dokument obsahující výčet lidských práv. Obsahuje kromě tradičních práv také práva sociální a právo na existenci hodnou lidské důstojnosti. Zločiny proti lidské důstojnosti při „vědeckém bádání“ se zabýval Norimberský proces (1945 – 1946). Jako přímá reakce na zločiny zjištěné v jeho průběhu vznikl Norimberský kodex, který se snažil definovat, co si lze při bádání dovolit a co již sahá za hranici lidskosti a důstojnosti člověka (Ivanová, 2006, s. 65).

I v poválečných letech po vydání dokumentů snažících se chránit hodnotu člověka a zřízení samostatných mezinárodních odborných organizací pro koordinaci ochrany a rozvoje lidských práv, jako jsou Mezinárodní organizace práce (ILO) nebo Mezinárodní dětský fond (UNICEF) a další, však stále dochází v některých oblastech veřejného života k porušování lidských práv a k pochybám o jejich nutnosti. Někteří například považují existenci hospodářských, sociálních a kulturních práv v mechanismu tržního hospodářství za kontraproduktivní, znamenající „zakonzervování“ existence státu (Kuba, 1999, s. 50). Stejně tak charakter některých medicínských pokusů nelze považovat za etický, jak to ve svých studiích zveřejňují např. Beecher, Katz, Nicholson a další. Mezi současné neetické pokusy lze počítat třeba „devitalizaci“, kolem které probíhala mediální kampaň a studie o její účinnosti skončily naprostým neúspěchem. Existují i další sporné případy (Munzarová, 2005a, s. 36 – 41).

V průběhu 50. let se počaly významněji rozvíjet také snahy o zachování práv dítěte, k jejichž ochraně byl OSN zřízen Mezinárodní dětský fond (UNICEF) a r. 1959 je schválena Deklarace o právech dítěte. O dvacet let později začíná skupina ustavená Komisí pro lidská práva projednávat návrh na uzavření mezinárodní Úmluvy o právech dítěte, který by byl na rozdíl od Deklarace právně závazný pro všechny státy, které ho podepíší. V r. 1998 je tato Úmluva Valným shromážděním OSN jednomyslně přijata (Bůžek, Michalík, 2000, s. 9).

Na základě nově objevovaných etických problémů v různých oblastech lidské činnosti a s rozvojem vědy v průběhu let navazují další etické kodexy a normy. Mají sloužit především jako definice hranic, které by člověk neměl překročit.

Mezinárodní dokumenty jsou právně závazné pro státy, které je ratifikovaly, tj. stvrdily svým podpisem. Většina států rovněž přijala do svých ústav dokumenty obsahující výčet lidských práv a zaručení jejich ochrany. V ústavě ČR je takovým dokumentem Listina základních lidských práv a svobod.

Vybrané dokumenty zabývající se zachováním lidské důstojnosti, ochranou lidských práv a etikou:

- Všeobecné smlouvy a usnesení – např. Všeobecná deklarace lidských práv (1948); Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966); Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984)
- Ochrana lidských práv v Evropě – Úmluva o ochraně lidských práv a svobod (1950); Evropská sociální charta (1961); Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987)
- Etické kodexy související s výzkumem – Norimberský kodex (1947), Helsinská deklarace (1964), Havajská deklarace (1977), Konvence o ochraně lidských práv a důstojnosti člověka s ohledem na aplikaci biologie a medicíny (Úmluva o biomedicíně, 1996), Mezinárodní deklarace o lidských genetických datech (2003)
- Další etické kodexy se vztahem ke zdravotnictví – Deklarace všeobecných a zvláštních práv duševně postižených (1969), Směrnice pro pomoc umírajícím (1979), Evropská charta pacientů seniorů (1997), Pařížská charta proti rakovině v příštím miléniu (tzv. Onko-charta, 2000)
- Národní etické kodexy, kodexy různých profesí – Etický kodex České lékařské komory (1995), Práva pacientů (1992), Etický kodex sociálního pracovníka (1995), Etický kodex zaměstnance veřejné zprávy

„Seznámení se s peripetemi historického vývoje a jeho příčinami jen umožní pochopit smysl a význam dnešní úpravy – tedy toho, co se dnešnímu člověku z nich nabízí – a co by jej také mělo vést k tomu, aby je nechápal pouze pasivně

(v rozměru sobeckého prospěchářství), nýbrž jako morální imperativ vlastního jednání, které jej bude polidšťovat a vzdělávat na bytost z úsvitu třetího tisíciletí“ (Kuba, 1999, s. 20).

2. Cíl práce a hypotézy

2.1. Cíle práce

Důstojnost a hodnota každého jedince je v dnešní společnosti snad již samozřejmá a nepopíratelná. Problémy nastávají při určování hranic lidské důstojnosti, hodnoty a práv člověka a jejich porušování. A to zvláště v otázkách, kde dochází ke střetu zájmů dvou i více subjektů. Proto je hlavním cílem zjistit postoj studentů středních zdravotnických škol Českých Budějovic a Ústí nad Labem k lidské důstojnosti na základě filozofického odkazu Dominika Pecky.

Dílní cíle zjišťují:

- postoj studentů k lidské důstojnosti prostřednictvím vybraných etických otázek týkajících se střetu lidských práv
- jak studenti vnímají svou informovanost v oblasti etiky a lidských práv
- rozdíl v názorech studentů SZŠ v Českých Budějovicích a v Ústí nad Labem

2.2. Hypotézy

H1: Studenti uznávají jedinečnost lidské bytosti a její důstojnost.

H2: Názor studentů SZŠ v Ústí nad Labem a v Českých Budějovicích se bude v otázce mezináboženského dialogu výrazně lišit.

H3: Mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích bude více studentů hlásících se k víře.

H4: Informovanost o dokumentech z oblasti etiky a lidských práv, kterou studenti získali během studia, považuje většina z nich za dostatečnou (70 a více %).

3. Metodika

Pro potřeby této práce bylo užito kvantitativní analytické šetření na základě anonymních dotazníků a jejich vyhodnocení. K dotazníkovému šetření byl užit dotazník obsahující patnáct otázek (viz příloha č.1). Použity byly především uzavřené otázky, kde měli respondenti možnost označit pouze jednu odpověď, která nejvíce korespondovala s jejich osobním názorem. Tuto odpověď bylo u otázky č. 13 nutné ještě doplnit vlastní formulací názoru. Otázky č. 11 a č. 14 vyžadovaly samostatnou odpověď (otevřené otázky).

Charakteristika zkoumaného vzorku

Respondenty jsou studenti 2. – 4. ročníků SZŠ Jihočeského a Ústeckého kraje, z důvodu odlišnosti krajů z hlediska nezaměstnanosti a podílu věřících mezi obyvateli (Český statistický úřad). Osloveny byly SZŠ obou krajských měst. Za Jihočeský kraj SZŠ a VOŠZ v Českých Budějovicích, za Ústecký kraj SZŠ a VZŠ v Ústí nad Labem.

Motivace při výběru konkrétního vzorku

- Studenti jako budoucí pracovníci pomáhajících profesí mají (nebo alespoň by měli mít) základní znalosti o problematice lidské důstojnosti a o etice
- Jako zdravotníci se mohou častěji setkat s etickými dilematy
- Budou spoluutvářet a ovlivňovat názory svého okolí na etické otázky související s jejich praxí

Charakteristika dotazníku

Základní údaje o respondentech obsažené v úvodní otázce, tj. pohlaví a věk, byly rozšířeny o méně běžný bod. Je jím otázka o možném náboženském vyznání respondentů. Do dotazníku byl zařazen pro možnost zjištění potencionálního vlivu náboženského vyznání respondentů na odpovědi. Otázka č.2 má potvrdit samozřejmost a nepopíratelnost hodnoty a důstojnosti každého jedince nejen v dnešní společnosti, ale i mezi studenty SZŠ. 3. a 4. otázka se zabývají pohledem studentů na chování dnešního

člověka k přírodě a na mezináboženské dialogy v souvislosti s Peckovým poukázáním na nutnost hledat společný cíl lidstva a to, co má opravdovou hodnotu. Otázky č. 5, č. 6, č. 7, č. 8 a č.14 se zaměřují na znalosti studentů z oblasti etiky a lidské důstojnosti. Zjišťují i subjektivní pohled respondentů, otázka č.14 má pomoci při objektivním posouzení subjektivního vnímání studentů, proto je zařazena ke konci dotazníku. Následuje pět otázek, které sledují postoj k etickým otázkám týkajících se umělého přerušování těhotenství a trestu smrti. Shrnutí důvodů pro vybrání právě těchto dvou sporných etických témat:

1. Jedná se v nich o střet práv, zájmů či pohledů dvou či více subjektů.
2. Je zde zpochybněna hodnota lidského života, důstojnost lidské osoby.
V jednom případě života dosud plně nerozvinutého, v druhém případě života ohrožujícího životy jiných.
3. Jedná se o témata hojně diskutovaná ve společnosti.
4. Každý člověk se může s každým z těchto problémů setkat osobně.

Poslední otázka byla zařazena za účelem získání zpětné vazby od respondentů.

Vlastní průběh šetření

V první fázi byl vytvořen vlastní dotazník, s nímž bylo náhodným výběrem provedeno na několika jednotlivých respondentech předvýzkumné šetření. Následně byl dotazník ještě dodatečně upraven. V druhé fázi byli telefonicky kontaktováni ředitelé obou škol, požádání o spolupráci, proběhla domluva na způsobu spolupráce. Následně jim byl emailovou formou zaslán dotazník. Další fáze spočívala v distribuci dotazníků na školy a následně jejich sběru. Dotazníky byly vyplňovány studenty v průběhu vyučování pod pedagogickým dohledem. Respondenti se řídili pouze instrukcemi v úvodu dotazníku, podrobnější informace jim nebyly podány. Autorka dotazníku přímému šetření přítomna nebyla. V poslední fázi byly dotazníky autorkou vyhodnoceny s použitím tabulkového procesoru Microsoft Excel a následně zpracovány do podoby diplomové práce.

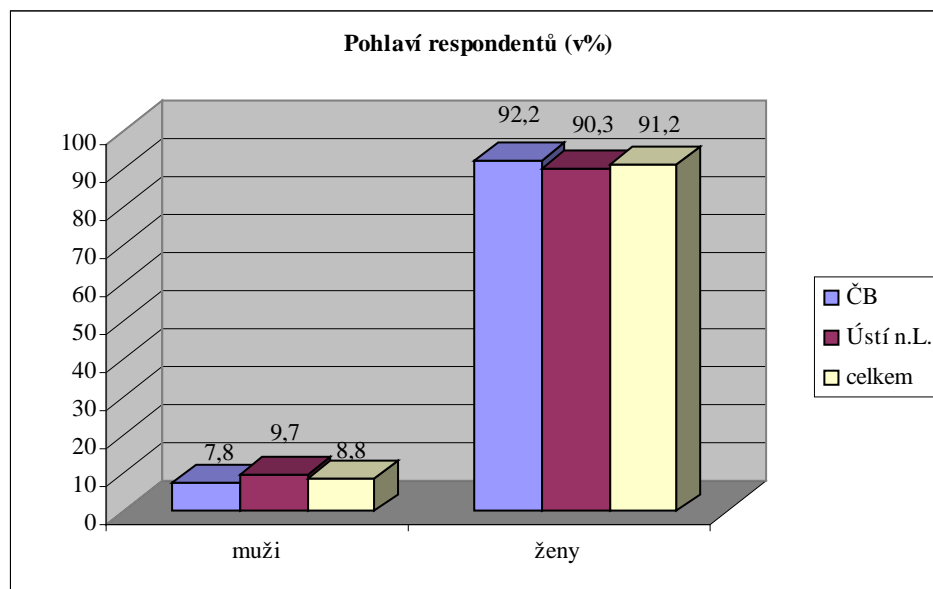

4. Výsledky

Rozesláno bylo 260 dotazníků s 87,7 %-ní návratností. Do každé z vybraných škol byly dotazníky zaslány s prosbou o rozdělení respondentům 2. – 4. ročníků střední zdravotnické školy. Ze SZŠ a VOŠZ v Českých Budějovicích přišlo zpět 115 vyplněných dotazníků, ze SZŠ a VZŠ v Ústí nad Labem bylo navraceno 113 dotazníků, celkový počet činí 228 navracených dotazníků. Zdrojem pro tvorbu následujících grafů a tabulek je toto vlastní šetření. V grafech a v jejich komentáři jsou užívány zkratky: ČB a Ústí n.L. Slouží k odlišení respondentů ze SZŠ a VOŠZ v Českých Budějovicích od respondentů SZŠ a VZŠ v Ústí nad Labem. Celý přesný název škol již dále není z úsporných důvodů uváděn. Grafy zobrazují relativní počet (procentuální poměr) hodnot, absolutní hodnoty (konkrétní počet odpovědí na danou otázku) jsou uváděny v tabulkách či v textu v závorkách.

První otázka dotazníku byla zaměřena na základní údaje o studentech. Graf č. 1 – Pohlaví respondentů ukazuje, jaký byl mezi studenty SZŠ procentní poměr mužů a žen.

Graf č. 1 – Pohlaví respondentů:

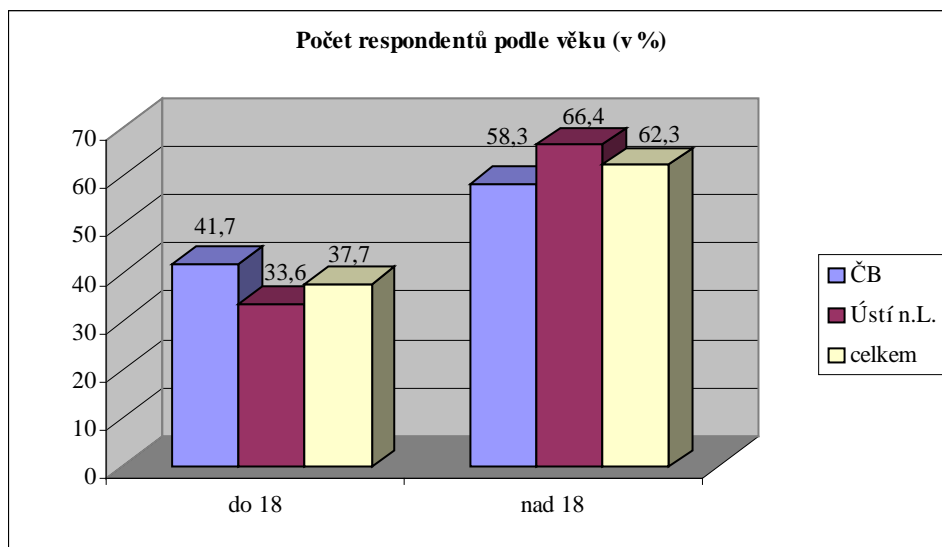
Z grafu je zřejmé, že v obou skupinách respondentů převažují ženy, počet mužů je mezi dotazovanými žáky SZŠ v Ústí nad Labem zhruba o 2% větší než v SZŠ České Budějovice. Absolutní hodnoty tohoto procentuálního vyjádření zobrazuje přehledně tabulka č. 1.

Tab. č. 1: Pohlaví respondentů

pohlaví	muži	ženy
ČB	9	106
Ústí n.L.	11	102
celkem	20	208

Graf č. 2 – Počet respondentů podle věku znázorňuje, kolik procent studentů v době vyplňování dotazníku dosáhlo plnoletosti.

Graf č. 2 – Počet respondentů podle věku (v %):

Více než polovina dotazovaných v době vyplňování dotazníku dosáhla plnoletosti, zhruba 40% respondentů však věku 18ti let ještě nedosáhlo. V Českých Budějovicích dosáhlo plnoletosti 58,3 % respondentů. 41,7 % respondentů plnoletosti dosud

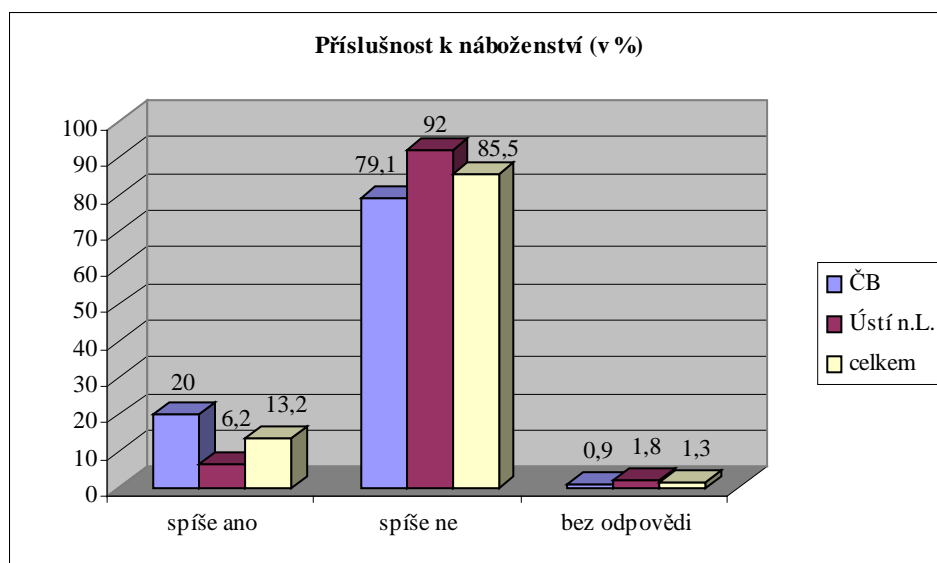
nedosáhlo. V Ústí nad Labem je počet plnoletých respondentů o něco vyšší, činí 66,4 % respondentů, počet nezletilých respondentů nižší, činí 33,6 %.

Tab. č. 2: Počet respondentů podle věku

	do 18	nad 18
ČB	48	67
Ústí n.L.	38	75
celkem	86	142

Graf č. 3 – Příslušnost k náboženství zobrazuje odpovědi respondentů na otázku: „Hlásíte se k nějakému náboženství (jakémukoli)?“

Graf č. 3 – Příslušnost k náboženství (v %):

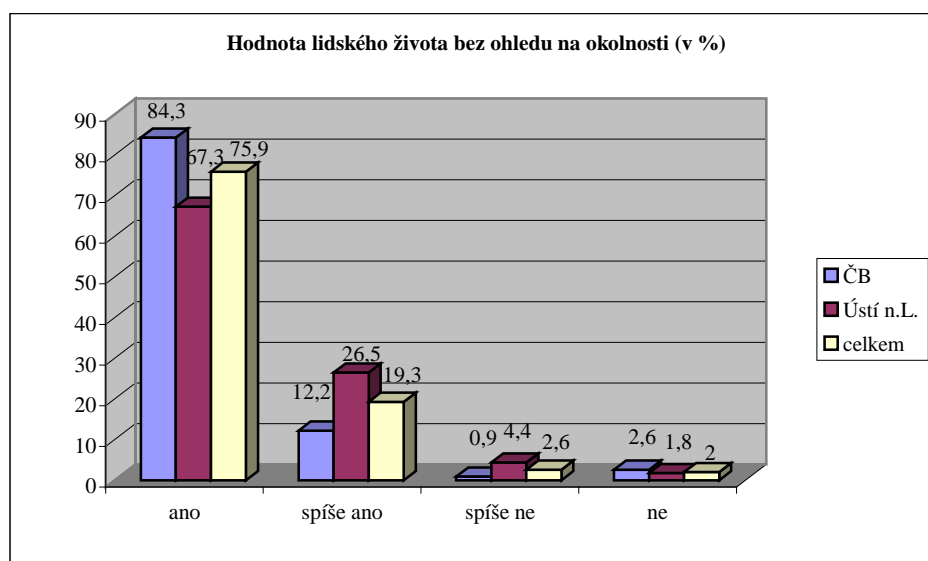
Většina respondentů – 85,5 %, (tj. 195) se k žádnému náboženství nehlásí. Mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích je to 79,1 % respondentů, v SZŠ Ústí nad Labem 92,0 % respondentů. Studentů, kteří se hlásí k náboženství, bylo celkem 13,2 %, tj. 30. K víře se více hlásí studenti z Českých Budějovic, kde jejich počet činí 20 % (23 respondentů), narozdíl od Ústí nad Labem, kde je to pouze 6,2 % (7 respondentů). K náboženské příslušnosti se nevyjádřili celkem 3 respondenti.

Tab. č. 3: Příslušnost k náboženství

náboženství	spíše ano	spíše ne	bez odpovědi
ČB	23	91	1
Ústí n.L.	7	104	2
celkem	30	195	3

Odpovědi respondentů na **otázku č. 2:** „Souhlasíte s tvrzením, že člověk je jedinečná bytost, která má svou hodnotu, důstojnost a svá práva bez ohledu na vyznání, rasu, pohlaví, věk, barvu pleti, zdravotní stav a postavení ve společnosti?“ zobrazuje graf č. 4.

Graf č. 4 – Hodnota člověka bez ohledu na okolnosti (v %):

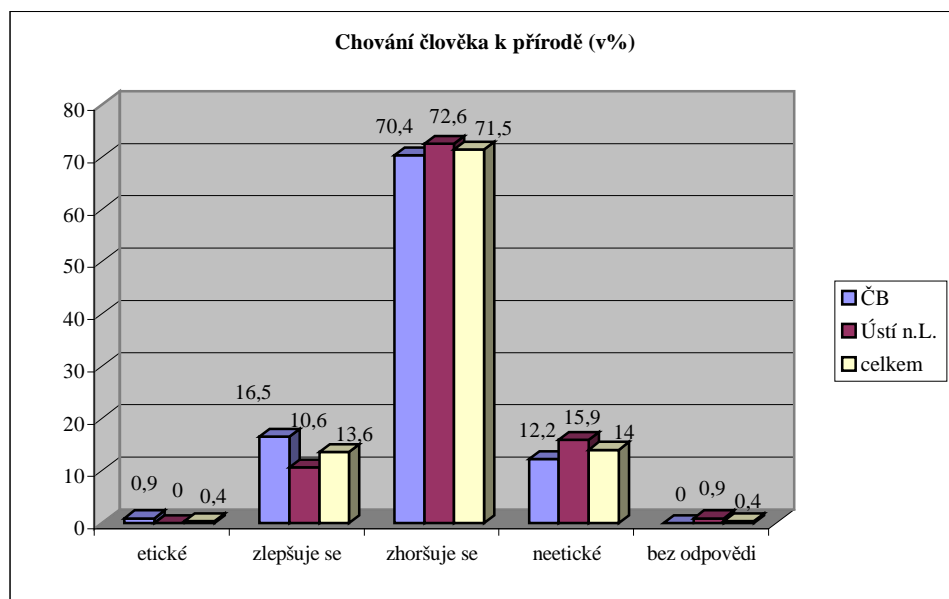
Většina studentů přiznává všem lidským bytostem jedinečnost a důstojnost bez ohledu na další okolnosti, tj. 75 %, či se k tomuto názoru přiklání spíše než k názoru opačnému, 19,3 %. Přesto se však mezi nimi najdou tací, kteří s tímto názorem nesouhlasí, 2,6 %, nebo se k nesouhlasu přiklánějí, 2,0 %. Absolutní hodnoty jsou pro větší přehlednost uvedeny v tabulce č. 4:

Tab. č. 4: Hodnota lidského života bez ohledu na okolnosti

ot. č. 2	ano	spíše ano	spíše ne	ne
ČB	97	14	1	3
Ústí n.L.	76	30	5	2
celkem	173	44	6	5

Otázka č. 3 zjišťuje, jak studenti vnímají chování dnešního „Člověka“ k přírodě z hlediska etické povahy. Zobrazení výsledků této otázky přináší následující graf.

Graf č. 5 – Chování člověka k přírodě (v %)

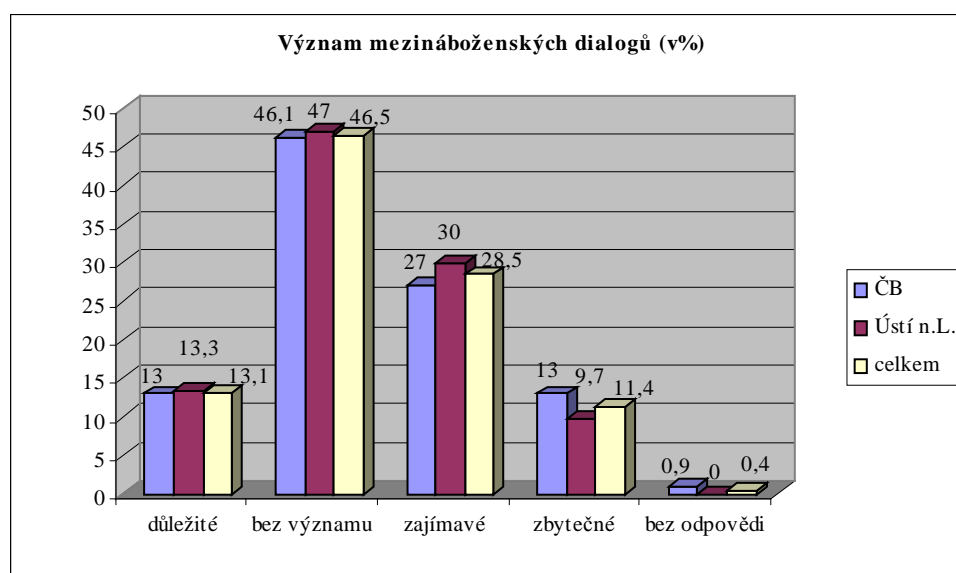
Z grafu je patrné, že odpovědi studentů jednotlivých škol se příliš neliší. Celých 71,5 % studentů považuje chování dnešního člověka spíše za neetické a dále se zhoršující. 14% respondentů toto chování označuje jako neetické. Naopak zlepšení této situace vidí 13,6 % respondentů. Pouze jeden respondent považuje toto chování za etické a jeden student nevolil žádnou z nabízených odpovědí.

Tab. č. 5: Chování člověka k přírodě

ot. č. 3	etické	zlepšuje se	zhoršuje se	neetické	bez odpovědi
ČB	1	19	81	14	0
Ústí n.L.	0	12	82	18	1
celkem	1	31	163	32	1

Další graf mapuje odpovědi studentů na **otázku č.4**, která zjišťuje názory respondentů na mezináboženské dialogy o etických otázkách.

Graf č. 6 – Význam mezináboženských dialogů (v %):

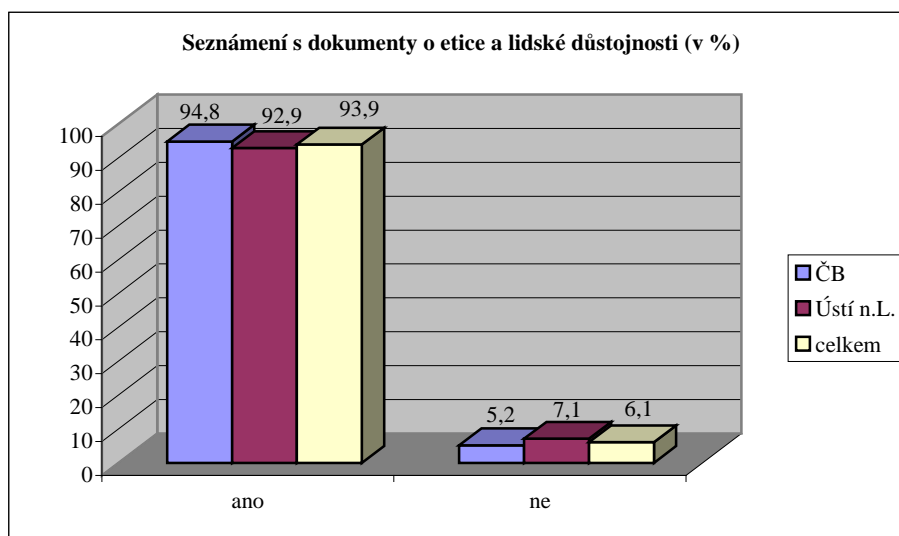
46,5 % respondentů nepřikládá mezináboženským dialogům žádný význam. Tento počet je v obou oslovených školách téměř totožný, v Ústí nad Labem je tento počet vyšší pouze o 0,9 % než v Českých Budějovicích. Druhý nejpreferovanější názor pokládá takovéto dialogy za zajímavé, celkově ho zastává 28,5 % studentů, odlišnost názorů obou škol je zde opět velmi malá. V Ústí nad Labem je to o 3% více respondentů než v Českých Budějovicích.

Tab. č. 6: Význam mezináboženských dialogů

ot. č. 4	důležité	bez významu	zajímavé	zbytečné	bez odpovědi
ČB	15	53	31	15	1
Ústí n.L.	15	53	34	11	0
celkem	30	106	65	26	1

Otázka č. 5 se zajímá o to, zda byli studenti během svého studia již seznámeni s některými dokumenty týkajícími se lidské důstojnosti a etiky ve zdravotnictví. Jejich odpovědi zobrazuje graf č. 7.

Graf č. 7 – Seznámení s dokumenty o etice a lidské důstojnosti (v %):

Z celkového počtu respondentů pouze 6,1 % (14) podle své odpovědi nebylo seznámeno s dokumenty týkajícími se zachování lidské důstojnosti a etiky ve zdravotnictví. Z Českých Budějovic je to 5,2 % (6) studentů, z Ústí nad Labem 6,1 % (8).

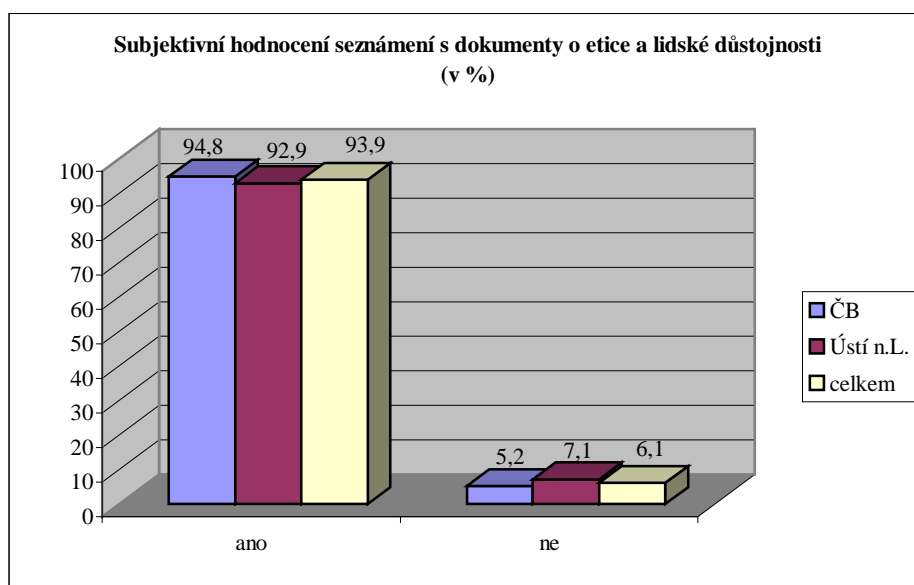
Tab. č. 7: Seznámení s dokumenty o etice a lidské důstojnosti

ot. č. 5	ano	ne
ČB	109	6
Ústí n.L.	105	8
celkem	214	14

Otázka č. 6 navazuje na předchozí otázku a zjišťuje subjektivní pocit ze seznámení s výše uvedenými dokumenty.

Graf č. 8 – Subjektivní hodnocení seznámení s dokumenty z oblasti etiky a LD (v%):

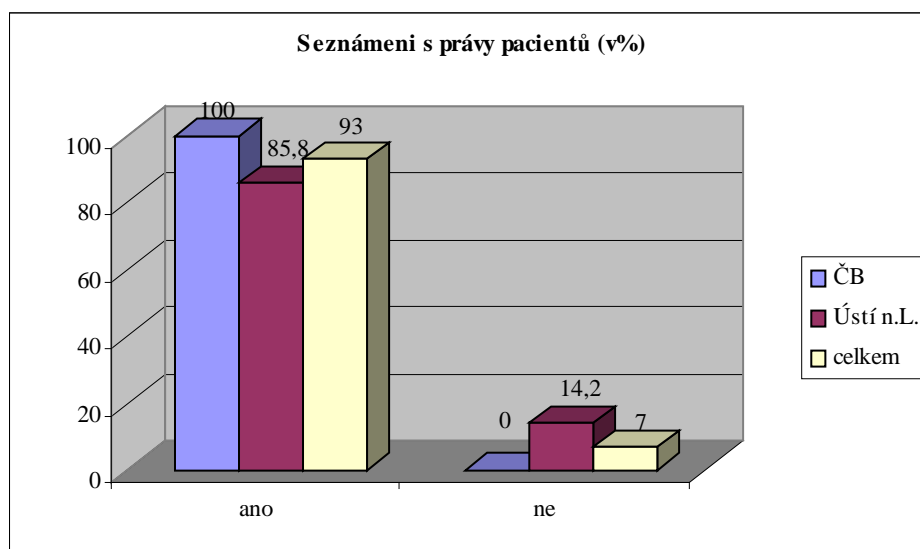
84,6 % respondentů považuje seznámení, kterého se jim při výuce dostalo, za přiměřené. Za nedostatečné ho považuje pouze 8,8 % respondentů. Naopak 3,9 % respondentů považuje toto seznámení za zbytečné a 2,3 % respondentů za příliš podrobné. Jeden respondent na tuto otázku neodpověděl. Odpovědi studentů z Českých Budějovic a Ústí nad Labem se opět nijak výrazně neliší.

Tab. č. 8: Subjektivní hodnocení seznámení s dokumenty z oblasti etiky a LD

ot. č. 6	podrobné	přiměřené	nedostačující	zbytečné	bez odpovědi
ČB	1	98	11	5	0
Ústí n.L.	4	95	9	4	1
celkem	5	193	20	9	1

Otázka č. 7 se zaměřuje na seznámení s konkrétním dokumentem, a to s kodexem práv pacientů.

Graf č. 9 – Seznámení s právy pacientů (v %):

Studenti SZŠ v Českých Budějovicích byli s kodexem práv pacientů seznámeni všichni, v Ústí nad Labem se cítí seznámeno s tímto dokumentem pouze 85,8 %, 14,2 % studentů z Ústí nad Labem s těmito dokumenty seznámeno nebylo.

Tab. č. 9: Seznámení s právy pacientů

ot. č. 7	ano	ne
ČB	115	0
Ústí n.L.	97	16
celkem	212	16

S předchozími třemi otázkami (č. 5, č.6 a č.7) týkajícími se znalostí dokumentů zabývajících se etikou a lidskou důstojností souvisí **otázka č. 14**. Zjišťuje, zda studenti dokáží vyjmenovat alespoň jeden dokument vztahující se k lidské důstojnosti a etice. Úmyslně nebyla zařazena k otázkám, se kterými souvisí a které se o jednom takovém dokumentu výslovně zmiňují (konkrétně otázka č. 7. se táže na znalost kodexu práv pacientů), ale ke konci dotazníku. Z téhož důvodu je však při prezentaci výsledků dotazníkového šetření řazena zde.

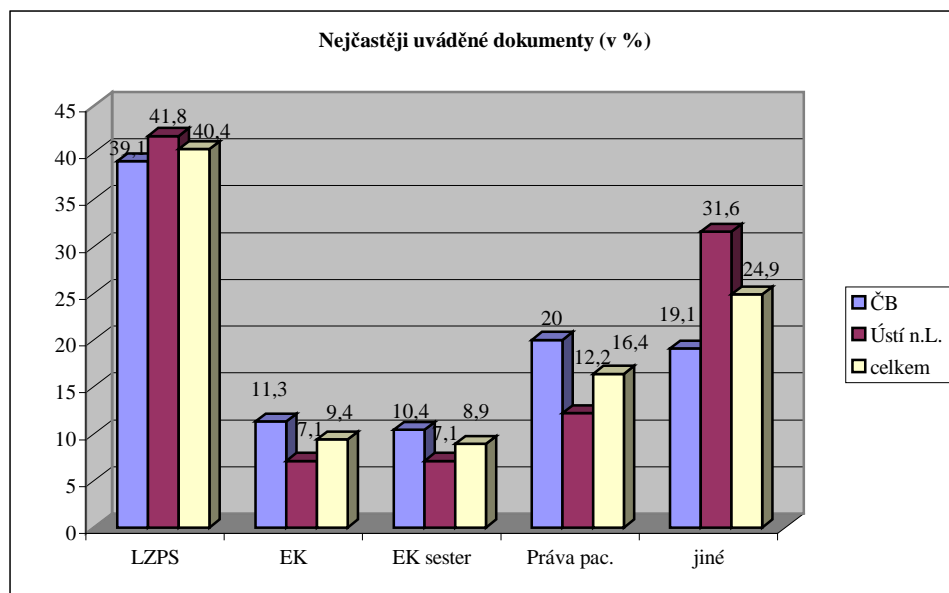
Tab. č. 10:

ot. č. 14	nevedlo, neví	odpovědělo
ČB	25,2 % (29)	74,8 % (86)
Ústí n.L.	32,7 % (37)	67,3 % (76)
celkem	28,9 % (66)	71,1 % (162)

Tabulka č. 10 ukazuje, kolik % respondentů uvedlo odpověď a kolik neodpovědělo či uvedlo, že si momentálně nemohou na žádný dokument vzpomenout. Čísla v závorkách udávají absolutní počet daných odpovědí. Přestože většina respondentů uvedla, že byla seznámena „alespoň s některými dokumenty zabývajících se lidskou důstojností a etikou ve zdravotnictví“ (otázka č. 5), že toto seznámení jim připadalo přiměřené (otázka č. 6) a byli seznámeni a kodexem práv pacientů, přesto zde téměř 30 % studentů z celkového počtu respondentů nedokázalo uvést ani jeden dokument zabývajících se touto problematikou (viz tab. č. 10). Mezi studenty SZŠ v Ústí nad Labem bylo studentů, kteří si nevzpomněli na žádný dokument související s tématem, více.

Graf č. 10 zobrazuje relativní četnost těchto odpovědí. Procentuální zastoupení je počítáno z celkového počtu uvedených odpovědí (viz tab. č. 11, poslední sloupec), ne z počtu odpovídajících respondentů.

Graf č. 10 – Nejčastěji uváděné dokumenty (v %):

Nejznámějším dokumentem mezi respondenty, kteří odpověď uvedli, je Listina základních práv a svobod. Mezi uváděnými dokumenty tvořila část 40,4 %. Dalším často uváděným dokumentem byl Kodex práv pacientů se 16,4 %. Mezi dokumenty studentů z ČB tvořil 20 %, v Ústí n.L. pouze 12,2 %. Všeobecně uvedené etické kodexy tvořily 9,4 % odpovědí, v dalších 8,9 % odpovědí byl konkretizován přímo etický kodex sester.

Mezi dalšími uváděnými dokumenty byly například tyto: Deklarace práv dítěte (6), Deklarace lidských práv a svobod (5), práva mentálně postižených (deklarace o právech mentálně postižených). Respondenti zde také uváděli jednotlivá práva, jako např. právo na informace, právo na život, zachování intimity apod. Objevily se zde i neexistující dokumenty či dokumenty, které se k této problematice příliš nevztahují, např. Maslowova hierarchie potřeb člověka, neexistující zákon č. 550/1991 a zákon č. 551/1991 (zákon o Všeobecné zdravotní pojišťovně ČR) či konstatování, že bychom se měli chovat jako lidé a další.

Tabulka č. 11 zobrazuje absolutní hodnotu počtu uvedených dokumentů. Ne vždy však respondenti uváděli jeden dokument, někteří takových dokumentů uvedli i více.

Tab. č. 11: Nejčastěji uváděné dokumenty

14	LZPS	EK	EK sester	Práva pac.	jiné	Celkový počet odpovědí
ČB	45	13	12	23	22	115
Ústí n.L.	41	7	7	12	31	98
celkem	86	20	19	35	53	213

Vysvětlení zkratk užitých v tabulce č. 3 a grafu č. 10:

LZPS = Listina základních práv a svobod

EK = etický/é kodex/y – odpověď byla do této skupiny zařazena, pokud respondent blíže nespecifikoval, jaký etický kodex má na mysli

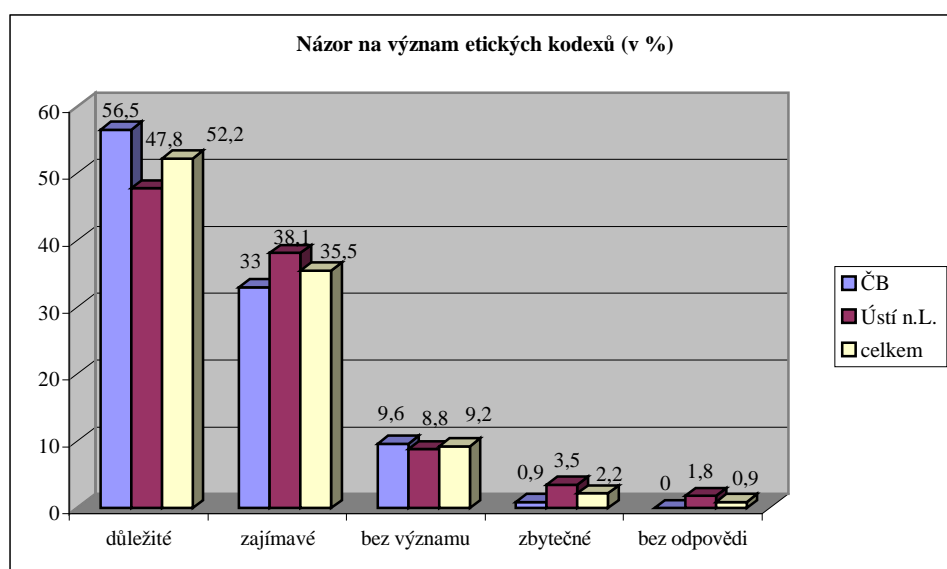
EK sester = etický kodex sester

Práva pac. = Kodex práv pacientů (práva pacientů)

Jiné = ostatní dokumenty uváděné respondenty, ať již se týkají etiky a zachování lidské důstojnosti, nebo s touto problematikou nesouvisejí

Otázka č. 8 zkoumá subjektivní názor respondentů na přínos etických kodexů. Jejím zobrazením je graf č. 11.

Graf č. 11 – Názor na význam etických kodexů (v %):

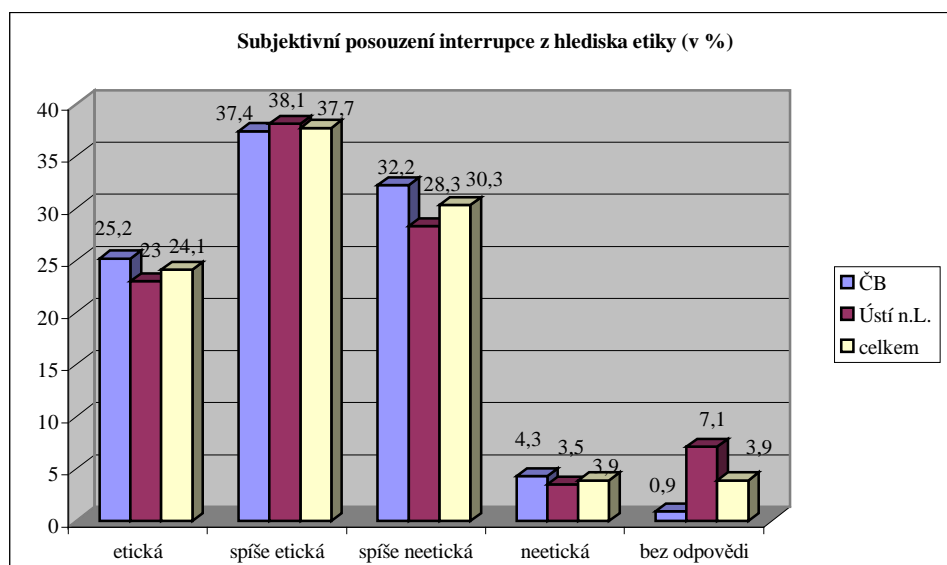
Většina, 52,2 % studentů, považuje etické kodexy za důležité. Mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích tento názor zastává 56,5 %, mezi studenty Ústí nad Labem je to 47,8 %. Další velká část studentů, 35,5 %, považuje kodexy spíše za zajímavé. Z českobudějovických studentů zastává tento názor 33,0 % respondentů, z ústeckých studentů 38,1 % respondentů. Žádný větší význam existenci etických kodexů nepřikládá 9,2 % všech respondentů, počet respondentů obou škol zastávajících tento názor je téměř stejný. Za zbytečné pokládá etické kodexy celkově 2,2 % (5) respondentů. Mezi studenty v ČB je to pouze 1 respondent, mezi studenty Ústí n.L. 4. Odpověď neoznačili dva studenti ze SZŠ Ústí n.L.

Tab. č. 12: Význam etických kodexů

ot. č. 8	důležité	zajímavé	bez významu	zbytečné	bez odpovědi
ČB	65	38	11	1	0
Ústí n.L.	54	43	10	4	2
celkem	119	81	21	5	2

Následující otázky č. 9, č. 10 a č. 11 zjišťují názory respondentů na interrupci z etického hlediska. **Otázka č. 9** zjišťuje, zda a do jaké míry respondenti považují umělé přerušování těhotenství za etické či neetické.

Graf č. 12 – Subjektivní posouzení interrupce z hlediska etiky (v %):

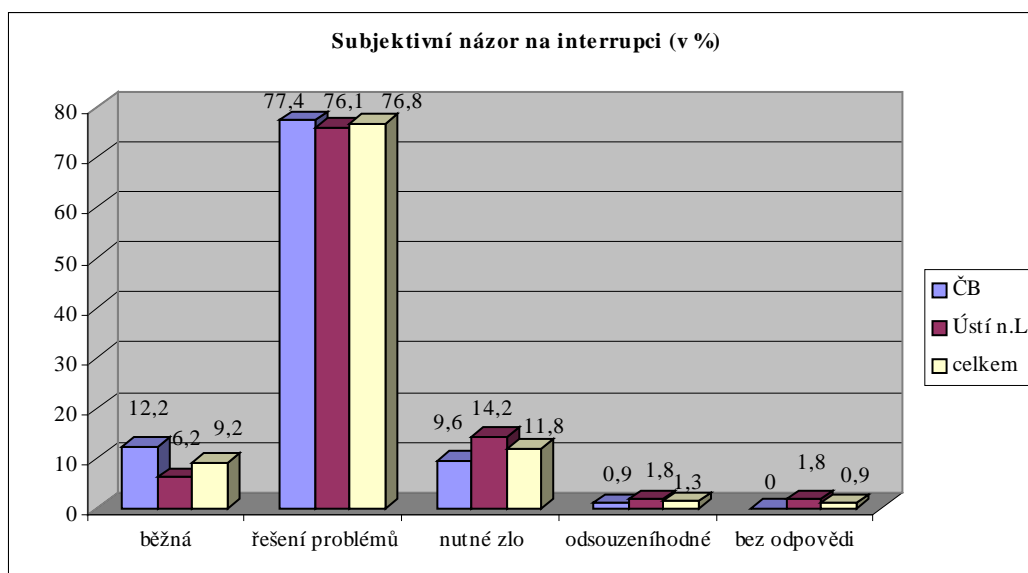
Rozhodnutí v této otázce se zdá být pro respondenty obtížné, neboť množství respondentů, kteří neoznámili odpověď, se zvýšilo na 3,9 %, z toho 8 respondentů z Ústí n.L., z Českých Budějovic pouze 1 respondent. Celkově se studenti kloní k názoru, že interrupce je jednání etické a spíše etické, zhruba 1/3 pak považuje interrupci spíše za neetickou či neetickou. Viz absolutní hodnoty v tabulce č. 13:

Tab. č. 13: Subjektivní posouzení interrupce z hlediska etiky

ot. č. 9	etická	spíše etická	spíše neetická	neetická	bez odpovědi
ČB	29	43	37	5	1
Ústí n.L.	26	43	32	4	8
celkem	55	86	69	9	9

10. otázka zjišťuje vlastní subjektivní názor respondentů na interrupci. Nabízí čtyři možnosti vyjádření.

Graf č. 13 – Subjektivní názor na interrupci (v %):

76,8 % respondentům bylo nejbližší tvrzení, že interrupce je řešení opravdu vážných problémů. Procento odpovědí obou škol bylo velmi podobné. Charakterizovat interrupci jako nutné zlo se rozhodlo 11,8 % respondentů. Naopak za běžnou záležitost interrupci považuje 9,2 % respondentů. V Českých Budějovicích je to celých 12,2 % respondentů, v Ústí n.L. pouze 6,2 % respondentů. Další 3 studenti považují interrupci za odsouzeníhodný čin a 2 studenti z Ústí n. L. se nerozhodli pro žádnou odpověď.

Tab. č. 14: Subjektivní názor na interrupci

ot. č. 10	běžná	řešení problémů	nutné zlo	odsouzeníhodné	bez odpovědi
ČB	14	89	11	1	0
Ústí n.L.	7	86	16	2	2
celkem	21	175	27	3	2

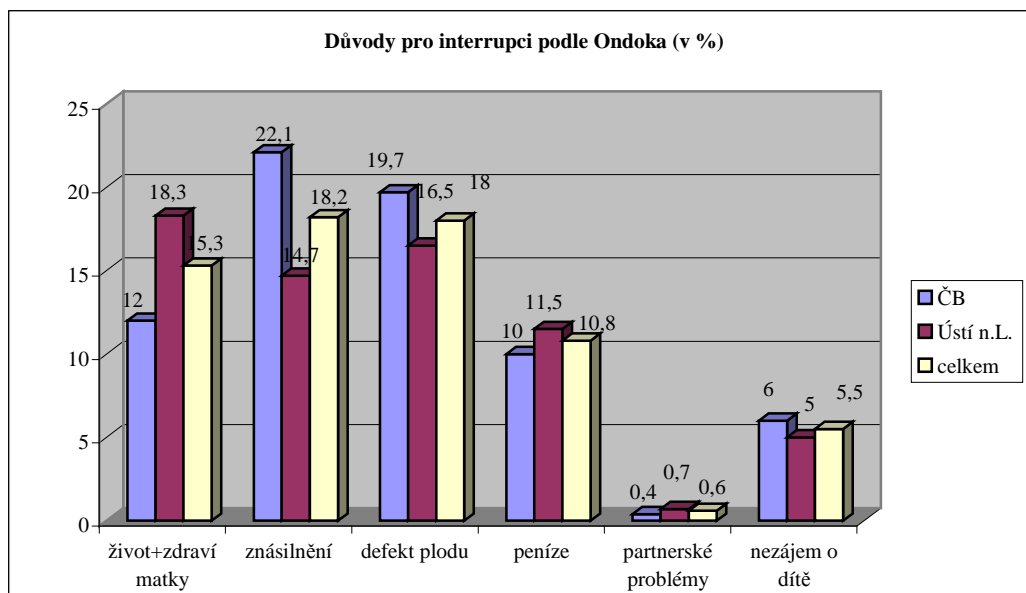
Velmi zajímavé byly výsledky zjištěné **otázkou č. 11**: „Co by bylo dle Vašeho názoru etickým důvodem pro umělé přerušení těhotenství, a tudíž pro porušení práva nenarozeného dítěte na život?“ Názorů zde uvedených bylo velké množství. Pro přehledné zobrazení bylo užito třídění do několika hlavních kategorií. Z důvodu velké shody byly pro hlavní kategorie uváděných etických důvodů užity kategorie nejobvyklejších situací, vedoucích k potratu dle Ondoka (2005, s. 98), jež jsou uvedeny výše. Pro názory, které lze do těchto kategorií zařadit pouze s velkými obtížemi nebo vůbec, byly vytvořeny další čtyři kategorie. Neodpovědělo celkem 4,8 % (11) respondentů, proto nejsou jejich odpovědi započteny do grafů a tabulek vztahujících se k této otázce uváděné. Ostatní respondenti uváděli většinou více než jeden důvod, proto je procentní poměr odpovědí opět počítán ne podle počtu odpovídajících respondentů, ale podle počtu výsledných odpovědí. Tabulka č. 15 ukazuje poměr odpovědí, které souhlasily s kategoriemi Ondoka a počet vlastních odpovědí.

Tab. č. 15: Poměr kategorií etických důvodů pro interrupci uváděných respondenty

	podle Ondoka	jiné
ČB	70,3 % (175)	29,7 % (74)
Ústí n.L.	66,7 % (186)	33,3 % (93)
celkem	68,4 % (361)	31,7 % (167)

Z tabulky je vidět, že odpovědi souhlasící s kategoriemi Ondoka patří opravdu k nejčastějším. Následující grafy č. 14 a č. 15 zobrazují odpovědi respondentů podrobněji.

Graf č. 14 – Důvody pro interrupci podle Ondoka (v %):

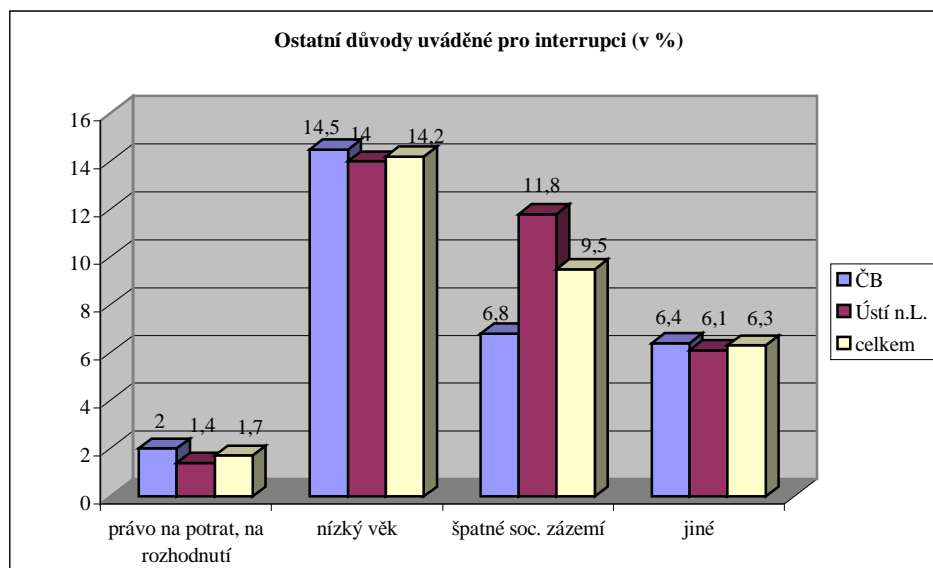
Z celkového počtu respondentů jich nejvíce uvádí jako etickou interrupci po znásilnění - 18,2 % (96). Téměř stejné četnosti dosahuje i důvod, kterým je závažný defekt plodu s 18 % (95). Třetím nejčastěji uváděným důvodem je ohrožení života nebo zdraví matky s 15,3 % (81). Na dalším místě je uváděna finanční nezajištěnost 10,8 % (57) důvodů.

Mezi studenty Českých Budějovic je nejvíce uváděno jako důvod znásilnění 22,1 % (55) a závažný defekt plodu 19,7 % (49). Mezi studenty Ústí n.L. naopak převažuje jako důvod ohrožení života a zdraví matky s 18,3 % (51) a závažný defekt plodu s 16,5 % (46). Znásilnění je uváděno až na 3. místě se 14,7 % (41).

Tab. č. 16: Počet uváděných důvodů pro interrupci podle kategorií Ondoka

ot. č. 11	život+zdraví matky	znásilnění	defekt plodu	peníze	partnerské problémy	nezájem o dítě
ČB	30	55	49	25	1	15
Ústí n.L.	51	41	46	32	2	14
celkem	81	96	95	57	3	29

Graf č. 15 – Ostatní důvody uváděné pro interrupci (v %):

Mezi dalšími důvody vedl jako důvod nízký věk, s 14,2 % (75) předčí i finanční důvody z kategorií uváděných Ondokem. Dále špatné sociální zázemí s 9,5 %. Dalšími poměrně často uváděnými důvody je např. právo na rozhodnutí o potratu, matka narkomanka, nedokončené studium či pokud se matka nedokáže o dítě postarat, incest a další. Absolutně proti interrupci se zde vyslovili 3 respondenti. Z dalších zajímavých reakcí si autorka dovoluje ocitovat některé názory, se kterými je zajímavé se seznámit i přes to, že jsou spíše ojedinělé:

„když se (rozuměj dítě, pozn. autorky) narodí na nesprávném místě, bude z něj nesprávná osoba, bude mít zkažený život a bude moct ho kazit jiným“

„u Romů bych interrupci prováděla po jednom narozeném dítěti“

„interrupce je lepší, než kdyby matka dítě bez citu a lásky někde odložila“

Výše uvedené citace jsou velice diskutabilní. Lze přemýšlet: Kdo má právo určit a podle čeho, že se právě toto dítě narodí v nesprávnou dobu na nesprávném místě? Jaký má autorka druhého citátu důvod ke svému rozporupnému názoru? Kdo posoudí, zda

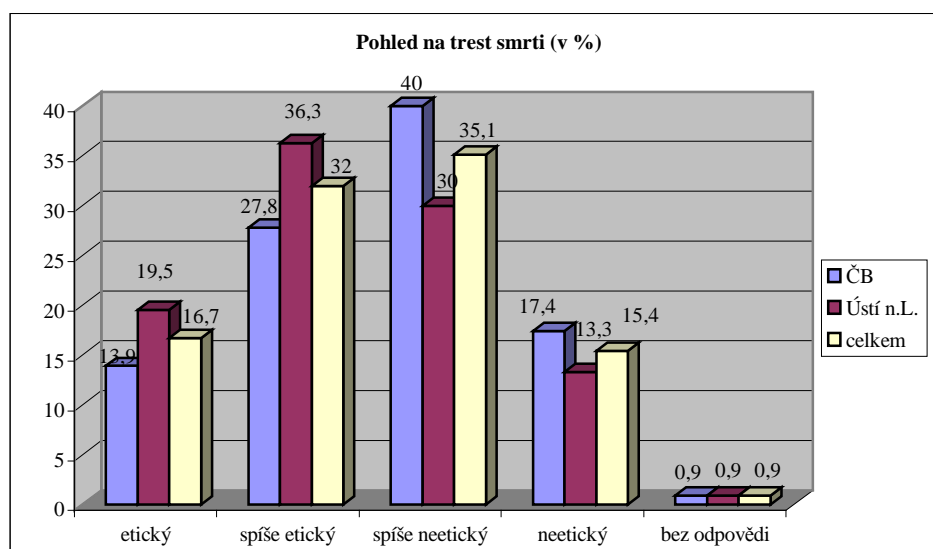
je lepší interrupce nebo, odložení dítěte? Z odpovědí na otázku etických důvodů interrupce je obrovské množství a konkrétní názory se viditelně odvíjí od individuality každého z respondentů a jejich zkušeností. Absolutní hodnoty uvádí následující tabulka.

Tab. č. 17: Počet dalších uváděných důvodů pro interrupci

	právo na potrat, na rozhodnutí	nízký věk	špatné soc. zázemí	jiné
ČB	5	36	17	16
Ústí n.L.	4	39	33	17
celkem	9	75	50	33

Další dvě otázky se zaměřují na druhé etické dilema, tj. na trest smrti. **Otázka č. 12** zjišťuje pohled respondentů na trest smrti z hlediska etiky.

Graf č. 16 – Pohled na trest smrti (v %):

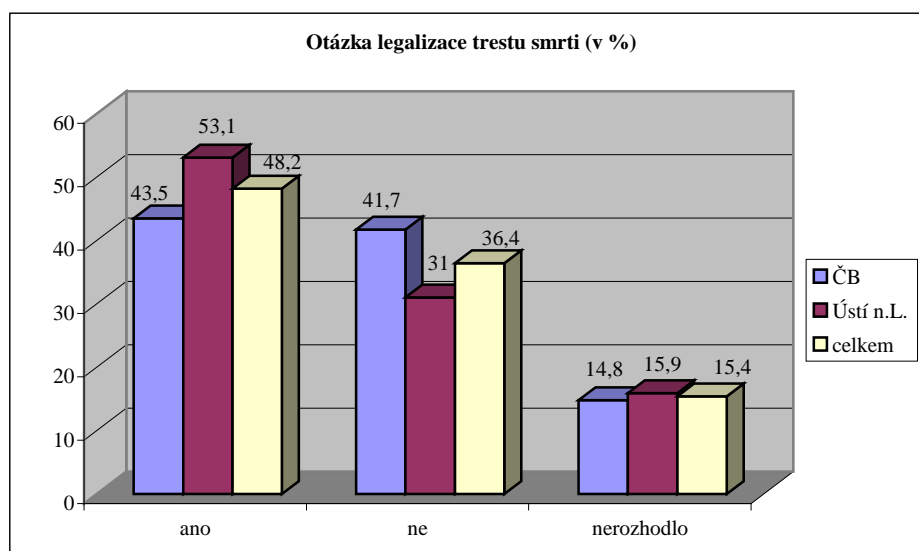
Respondenti raději volili méně vyhraněné varianty odpovědí se slovíčkem „spíše“. V průměru považuje nejvíce, tj. 35,1 % (80), respondentů trest smrti „spíše za neetický“. Počet respondentů, kteří se přiklánějí k názoru, že tento trest je „spíše etický“ je 32 % (73) respondentů. Tedy je to část jen o 3,1 % procent (7 respondentů) nižší. Pokud se podíváme na jednotlivé školy, kde bylo šetření prováděno a sečteme odpovědi „etický“ se „spíše etický“ a „neetický“ se „spíše neetický“, zjistíme následující: Studenti SZŠ v ČB se více přiklánějí k variantě neetičnosti trestu smrti, více studentů SZŠ Ústí n.L. pokládají trest smrti spíše za etický a etický. Srov. Tabulka č. 18.

Tab. č. 18: Pohled na trest smrti

ot. č. 12	etický	spíše etický	spíše neetický	neetický	bez odpovědi
ČB	16	32	46	20	1
Ústí n.L.	22	41	34	15	1
celkem	38	73	80	35	2

Otázka č. 13 zjišťuje, jak a proč by se respondenti rozhodli, pokud by měli možnost hlasovat pro, nebo proti trestu smrti.

Graf č. 17 – Otázka legalizace trestu smrti (v %):

Většina respondentů, tj. 48,2 % (110), by rozhodla ve prospěch trestu smrti. Proti bylo také dosti respondentů 36,4 % (83). Celých 15,4 % (35) respondentů se však nerozhodlo. O spornosti důvodů pro a proti hovoří nejen četná odborná literatura, ale i nesnáze respondentů při rozhodování, za jejichž důkaz lze považovat velké množství respondentů, kteří se nerozhodli pro žádnou z nabízených možností.

Tab. č. 19: Počty hlasů PRO a PROTI legalizaci trestu smrti

ot. č. 13	pro	proti	nerozhodlo
ČB	50	48	17
Ústí n.L.	60	35	18
celkem	110	83	35

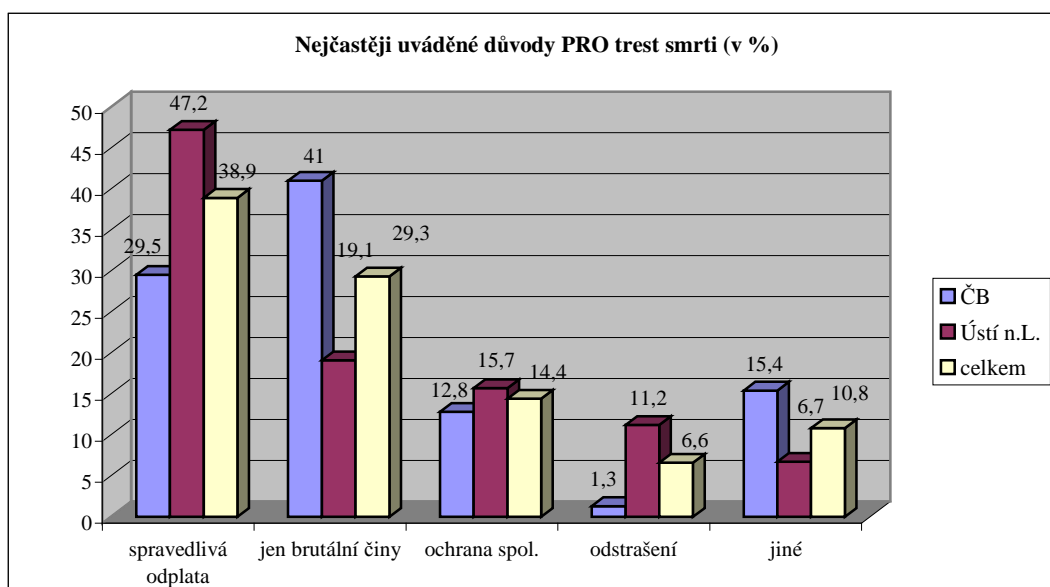
Z tabulky je zřetelnější, že mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích jsou hlasy PRO a PROTI téměř vyrovnané. Naopak v Ústí n.L. je mezi hlasy PRO a PROTI rozdíl ve prospěch hlasů PRO daleko větší, celých 22 % (25) respondentů.

Vyjádření důvodů PRO a PROTI zobrazují následující dva grafy. Respondenti v mnoha případech uváděli více než jeden důvod vysvětlující jejich postoj, dále důvody PRO a PROTI uváděli i respondenti, kteří si nakonec nevybrali žádnou odpověď. Proto je procentuální vyjádření opět počítáno ne na množství odpovídajících respondentů, ale na množství celkových uvedených argumentů. Tabulka č. 20 zobrazuje absolutní počet důvodů PRO a PROTI. Graf č. 18 zobrazuje procentuální vyjádření nejčastěji uváděných důvodů, pro které považují respondenti trest smrti za přijatelný.

Tab. č. 20: Počty uváděných důvodů PRO a PROTI trestu smrti

počet důvodů	pro	proti
ČB	78	60
Ústí n.L.	89	41
celkem	167	101

Graf č. 18 – Nejčastěji uváděné důvody PRO trest smrti (v %):

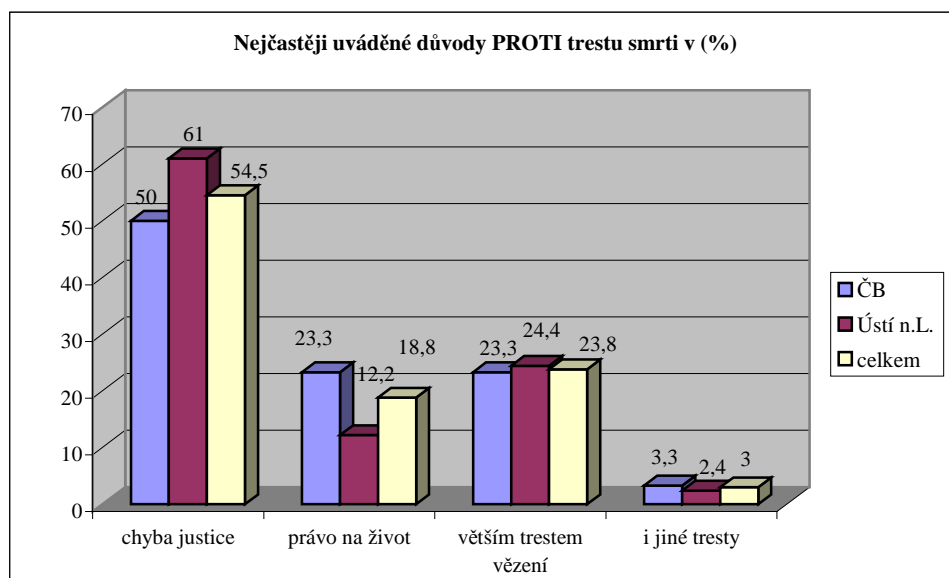

Nejsilnějším důvodem PRO trest smrti je pohled respondentů na tento trest jako na spravedlivou odplatu, v 38,9 % (65) důvodů. Velmi často byl uváděný ve spojení pouze s opravdu brutálními trestnými činy, a to v 29,3 % (49) důvodů. Zdůraznění

spravedlnosti odplaty je patrné na odpovědích studentů SZŠ v Ústí n.L. (47,2 %). U studentů SZŠ v Českých Budějovicích je pak patrné, že tento trest by měl být ukládán pouze za opravdu brutální, závažné trestné činy (41%). Dalším důvodem, na který kladou studenti obou škol shodně význam, je ochrana společnosti před nebezpečnými jedinci, pro studenty SZŠ Ústí n.L. je také poměrně významná také odstrašovací funkce trestu smrti.

Mezi dalšími důvody PRO trest smrti, které jsou shrnuty pod označení „jiné“, se objevily např. argumenty příliš pohodlného vězení, ukládání mírných trestů ve srovnání s vykonaným zločinem či považování některých těžkých zločinů za neomluvitelné. Překvapivě se také v osmi případech objevil požadavek „oko za oko, zub za zub“, jeden respondent pro zločince dokonce výslovně požadoval „vládu cukru a biče“. Mezi nejzajímavější argumenty patří například tento: „Když člověka odsoudí na doživotí, tak sice pyká za své činy, ale zase může utéct a zabírá místo ve věznici a stejně ho platíme my, daňoví poplatníci.“

Graf č. 19 – Nejčastěji uváděné důvody PROTI trestu smrti (v %):

Důvody odmítající trest smrti byly poměrně snadno zařazeny do výše uvedených čtyř kategorií (viz graf č. 19). Více než polovina argumentů, 54,5 % (55), se obávala justiční chyby, tj. potrestání nevinného člověka či zneužití trestu smrti. 23,8 % (24) důvodů považuje za daleko větší trest vězení. Pouze 18,8 % (19) argumentů apeluje na právo člověka na život. Objevují se i argumenty jiných tvrdých trestů, které respondenti preferují před trestem smrti. Mezi nejzajímavější názory, hovořící PROTI trestu smrti patří tyto:

„Nestali by se z nás stejní vrazi, jako byli ti odsouzení?“

„zbytečné (rozuměj trest smrti, pozn. autorky), každému se jeho činy vrátí, ať v tomhle životě, nebo v nějakém jiném“

„Vězni by měli pořádně makat a být vzděláni v oblasti následků svých činů.“

„nebude mít možnost toho pořádně litovat“ (odsouzený k smrti, pozn. autorky)

„trestem smrti přebíráme odpovědnost za život odsouzeného“

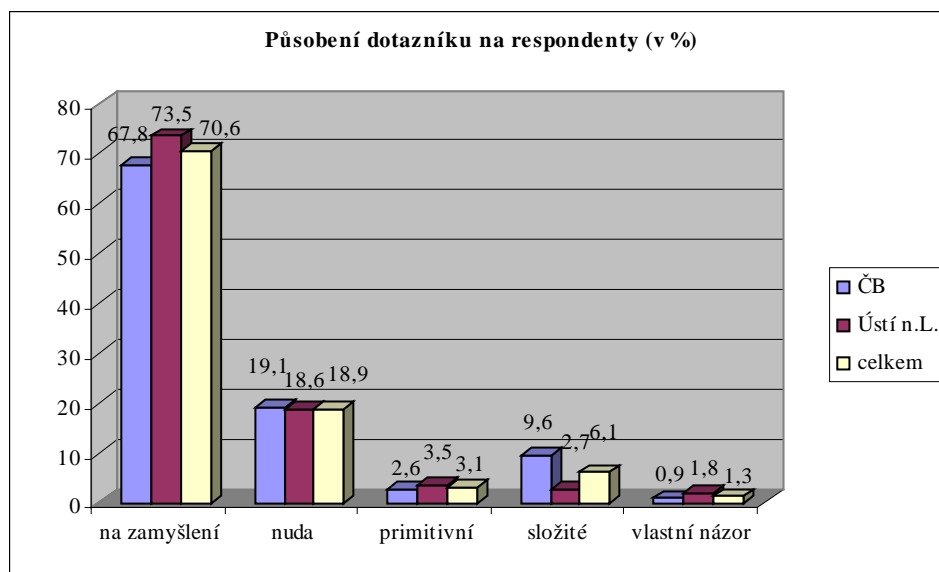
Mnoho respondentů, ať již byli PRO trest smrti, nevyjádřili se či byli PROTI němu, vyjadřovalo nespokojenost se současným systémem trestů. Nejčastěji se objevovaly názory, že tresty jsou příliš mírné, vězení je pohodlné a byly dány návrhy na větší zapojení odsouzených do pracovních činností.

Tabulky s absolutními hodnotami pro jednotlivé důvody PRO a PROTI trestu smrti viz Příloha č. 2.

Otázka č. 14 souvisela s otázkami č. 5 – 7, prezentace jejích výsledků je proto umístěna za otázkou č. 7, viz výše.

Poslední **otázka č. 15** byla vložena především pro poskytnutí zpětné vazby autorce dotazníku. Možností, ze kterých měli respondenti na výběr, byl záměrně ne příliš velký počet a byly voleny některé až provokující.

Graf č. 20 – Působení dotazníku na respondenty (v %):

Autorka považuje za přínos, že až 70,6 % (161) respondentů uvedlo, že se nad tímto dotazníkem zamyslelo. Tabulka s absolutními hodnotami odpovědí této otázky viz příloha č. 3.

5. Diskuze

Dominik Pecka ve svém filozoficko-antropologickém díle přistupuje k člověku a jeho problémům především z filozofického hlediska odpovídajícího jeho době. Respondenti - studenti středních zdravotnických škol v Českých Budějovicích a v Ústí nad Labem se vyjadřovali pouze k problémům vybraným pro dotazníkové šetření. Přesto je z výsledků šetření jasný jejich naprosto odlišný přístup, který spočívá především v laickém (nefilozofickém) úhlu pohledu. Od Peckova pohledu se liší také díky celkovému vývoji společnosti: vědy, práva, sekularizace apod.

Na mnoha odpovědích respondentů lze také dobře poznat jejich ovlivnění okolím, nejspíše rodinou, vrstevníky a školou. Zřetelně vystupuje ovlivnění okolím především v polootevřených a otevřených otázkách, např. v otázce trestu smrti. Paleta důvodů PRO a PROTI je opravdu široká a některé odpovědi navozují dojem, že jejich pisatel slyšel podobné názory ve svém nejbližším okolí. Např. tvrzení, že se vězni „mají ve vězení příliš dobře“, se zdá být v poměru ke zkušenostem mladého člověka studujícího střední školu nepřiměřené. Nepřirozeně působí také některé komentáře k interrupcím, ojediněle až s rasistickými rysy (viz výše).

Pecka se obával jakéhosi „rozdrobení kultury“ v důsledku ztráty jednotícího pouta kultury, které viděl v náboženství (Pecka, 1971b, s. 33). Soudobí autoři tento jev nazývají sekularizací. Posuny ve vnímání etiky tak mohou být připisovány nejen pokroku vědy, techniky, ale i procesu sekularizace. Díky otázce po vyznání respondentů bylo možno při vyhodnocování analyzovat odpovědi respondentů hlásících se k víře. Celkem se k víře přihlásilo 30 respondentů, z toho 23 z Českých Budějovic a 7 z Ústí nad Labem. Autorka očekávala, že počet věřících respondentů v SZŠ v Českých Budějovicích bude ještě vyšší. Nicméně **hypotéza č. 3**, předpokládající vyšší počet věřících studentů na SZŠ v Českých Budějovicích, **se potvrdila**. V porovnání s respondenty hlásícími se k víře však nebyly zjištěny žádné výrazné rozdíly v názorech. I v otázkách, kde by bylo možno tento rozpor očekávat, např. otázky interrupce, nejsou odpovědi respondentů hlásících se k víře nijak odlišné. Na otázku, proč tomu tak je, zde nelze jednoznačně odpovědět. Důvodem může být malý

počet věřících respondentů, ale lze uvažovat například i o tom, že sekularizace společnosti do jisté míry ovlivnila i názory respondentů hlásících se k víře. Dokonce i mezináboženské dialogy o otázkách souvisejících s etikou považují respondenti hlásící se k víře spíše za zajímavé než za přínosné. Díky rozdílnosti krajů co do počtu věřících obyvatel autorka předpokládala, že názory respondentů budou ovlivněny okolím a kulturním dědictvím i u respondentů k víře se nehlásícím. Avšak procentuální zobrazení počtu jednotlivých odpovědí vyjadřujících význam mezináboženských dialogů se mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích a Ústí nad Labem téměř neliší. Tímto je tedy **hypotéza č. 2 vyvrácena**.

Bytosti nazvané „člověk“ věnoval Pecka své rozsáhlé dílo, aby ukázal její krásu, poukázal na její hodnotu a apeloval na jejich zachování. V souvislosti s tímto odkazem byl zjišťován pohled respondentů na hodnotu člověka jako jedinečné bytosti bez ohledu na další okolnosti, jakými je např. vyznání, rasa, pohlaví, věk, barva pleti apod. (otázka č. 2). Většina respondentů tuto jedinečnou hodnotu všem lidem bez ohledu na další okolnosti přiznává, jak je patrné z grafu č. 4., viz výše. Tyto výsledky tak **potvrzují hypotézu č. 1**: „Studenti uznávají jedinečnost lidské bytosti a její důstojnost.“

Přes svoji nesmírnou odlišnost od ostatní přírody je člověk stále její součástí. Pecka varuje před důsledky porušování tzv. „biologické rovnováhy“ člověkem. Poukazuje na hubení rostlin a živočichů, vysoušení močálů a kácení lesů, na bezohledné jednání velkých podnikatelských subjektů. Již ve své době vidí riziko neobyvatelnosti krajiny zdevastované člověkem (Pecka, 1971a, s. 59). Z odpovědí respondentů je zřejmé, že i oni vnímají chování člověka k přírodě jako neuspokojivé. Většina považuje toto chování spíše za neetické, stále se zhoršující. Velmi zajímavý by byl zajisté výzkum zjišťující, zda studenti odsuzující chování lidí k přírodě sami přírodě neškodí a jsou ochotní se aktivně podílet každodenními drobnostmi na změně k lepšímu tak, jak to považuje za nutné Kohák (2002, s. 71).

Ukotvením lidské důstojnosti v právních dokumentech či etických kodexech se Pecka nijak nezabývá. Jejich význam je však v současné společnosti i na mezinárodní úrovni nepřehlédnutelný a jejich znalost důležitá nejen pro profesní růst. Většina respondentů uvedla, že byla během výuky seznámena s kodexem práv pacientů

a alespoň s některými dokumenty zabývajícími se lidskou důstojností a etikou ve zdravotnictví. Seznámení, kterého se jim dostalo ve škole při výuce, vidí jako přiměřené, pouze necelých devět procent jako nedostatečné. To **potvrzuje hypotézu č. 4**, že většina respondentů považuje svou informovanost v této oblasti, získanou během studia, za dostatečnou. Téměř všichni se také hlásí k názoru, že etické kodexy jsou důležité a přínosné pro společnost nebo jsou alespoň zajímavé. Paradoxní však je, že téměř třicet procent respondentů nedokázalo uvést ani jediný dokument vztahující se k etice a zachování lidské důstojnosti. A to i přes to, že na začátku dotazníku byl jeden takový dokument jmenován (kodex práv pacientů). Mezi uvedenými dokumenty se pak objevily i dokumenty neexistující, nevztahující se k tématu či jednotlivá práva. Zajímavostí byl starší, méně známý dokument Charta magna libertátum. Uvedlo ho celkem deset studentů SZŠ v Ústí nad Labem, zřejmě pod vlivem předchozí výuky.

Mnohem hlouběji se výzkumem znalosti etických dokumentů mezi studenty, tj. budoucími pracovníky v pomáhajících profesích, a mezi pracovníky působícími v pomáhajících profesích zabýval Jankovský a Škulecová. Respondenti však byli studenty vysoké a vyšší odborné školy. Přesto je zajímavé zde některé výsledky jejich šetření zmínit, přesto že formulace jejich otázek byla odlišná. Více než 70 % respondentů účastnících se šetření Jankovského, Škulecové považovalo význam dodržování etických norem v jejich (budoucí) profesi za mimořádně důležité. Podobnou otázkou, na kterou odpovídali studenti SZŠ v dotazníku autorky, je uzavřená otázka č. 8: „Jaký je váš názor na etické kodexy?“ Nejvíce studentů preferovalo odpověď považující tyto dokumenty za důležité a přínosné pro společnost (viz výše), jejich počet se však pohyboval pouze kolem 50 %. Toto srovnání jsou zde uvedeno pouze pro zajímavost. Autorka si plně uvědomuje, že otázky nelze plnohodnotně srovnávat pro jejich odlišnost jak z hlediska formulace otázky, tak z hlediska škály nabízených odpovědí a odlišného spektra respondentů. Šetření Jankovského, Škulecové dále prokázalo, že více než 70 % respondentů jejich výzkumného vzorku mělo obecnou povědomost o základních morálních principech vztahujících se k příslušné profesi, dále že respondenti měli problém tyto principy ukotvené v psaných

dokumentech blížeji specifikovat a definovat. Z hlediska úspěšnosti odpovědí se v jejich vzorku respondentů jeví úspěšnější pracující respondenti. Bez širší obecné platnosti se jim proto zdá: „(...) že si lidé význam etických aspektů své práce, resp. problémů s etikou souvisejících, daleko více a intenzivněji uvědomují až při vlastním výkonu svého povolání, které je spojeno s volbou a rozhodováním člověka v konkrétních situacích než v průběhu v rámci profesionální přípravy“ (Jankovský, Škulecová, 2004, s. 60). Malá konfrontace s denním rozhodováním a nedostatek příležitostí k řešení etických problémů mohli také ovlivnit rozhodování respondentů - studentů SZŠ, kdy za důležité označila etické kodexy pouze polovina respondentů.

Plození dětí spolu se vzájemnou láskou manželů vidí Pecka nejen jako požadavek křesťanské etiky, ale zároveň také jako zákon lidské přirozenosti. Tvrdí, že „každé počínání proti podstatnému smyslu lidského života se mstí samo“ (Pecka, 1971a, s. 334). Přímé zásahy proti „klíčícímu životu“ přiřazuje k nejtemnějším stránkám krize rodiny. Větší část studentů účastnících se dotazníkového šetření považuje interrupci spíše za etickou či etickou. Stejně tak většina považuje interrupci v současné době jako nástroj řešení závažných problémů ženy – budoucí matky. Z komentářů studentů uváděných k odpovědím otázek č. 9. – 11. lze usoudit, že obecně považují za právo ženy se ve zvlášť obtížné životní situaci rozhodnout, zda si dítě ponechá, či ne. Ať už sami mají názor jakýkoli. Při porovnání s Peckovými názory je patrný volnější přístup k této problematice.

Nejvíce respondentů považuje za etický důvod pro interrupci znásilnění, defekt plodu, ohrožení života nebo zdraví matky a nízký věk matky (v některých případech upřesněn na věk pod 15 let). Tyto argumenty se z velké části shodují s nejčastějšími důvody interrupce vytyčenými Ondokem (2005, s. 98, viz výše). Důvod, který se v názorech respondentů objevil s relativně velkou četností navíc, je nízký věk matky. Tento důvod je překvapivý. Objevuje se patrně v závislosti na trendu snižování věku zahájení sexuálního života. V této souvislosti však vyvstává několik otázek. Např. zda takový život není pro organismus a psychiku člověka, který nedosáhl ani věku 15ti let, škodlivý. Dále se objevuje otázka informovanosti nezletilých a argument užití jiných prostředků bránících početí, které početí předchází a zároveň méně zasahují do

organismu a psychiky ženy, dívky. Také znásilnění jako důvod interrupce vyvolává otázky, např.: Jak velké je vlastně množství žen, které počaly dítě v důsledku znásilnění? Naopak jsou velmi málo respondenty zmiňovány dva Ondokovy důvody v grafu shrnuté pod označení partnerské problémy, kdy těhotná žena se nechce provdat za otce dítěte nebo si otec dítěte ženu nechce vzít. Katolická etika naproti těmto názorům uznává pro interrupci jediný etický důvod: ohrožení života matky. A to pouze za předpokladu, že by nepřežilo ani dítě, ani matka (Ondok, 2005, s. 99).

Trest smrti jako další sporná etická otázka rovněž ukazuje smýšlení respondentů. Nutnost rozhodnout PRO či PROTI trestu smrti nezvládlo celých patnáct procent respondentů. Po požadavku na uvedení alespoň jednoho dokumentu vztahujícího se k etice a lidské důstojnosti to byl pro respondenty druhý nejobtížnější úkol. Odpovědi na otázky týkající se trestu smrti pak ze všech otázek nejvíce vykazovaly rozdílnost v názorech studentů SZŠ v Českých Budějovicích a v Ústí n.L. V otázce legalizace trestu smrti se rozdíl pohyboval kolem 10 %, stejně jako mezi dvěma z důvodů PROTI trestu smrti (chyba justice, právo na život, viz graf č. 19). Mezi dvěma nejvíce uváděnými důvody PRO trest smrti tento rozdíl činil zhruba 20 %.

6. Závěr

Cílem práce bylo zjistit postoj studentů středních zdravotnických škol Českých Budějovic a Ústí nad Labem k lidské důstojnosti na základě filozofického odkazu Dominika Pecky. Rozbor Peckova díla *Člověk* a porovnání jeho názorů s vybranými současnými autory byly dány do kontrastu s výsledky dotazníkového šetření mezi náhodně vybranými studenty Střední zdravotnické školy v Českých Budějovicích a v Ústí nad Labem. Podařilo se tak naplnit tento hlavní cíl i další cíle, jimiž bylo zjistit postoj studentů k lidské důstojnosti prostřednictvím vybraných etických otázek týkajících se střetu lidských práv, zjistit, jak respondenti vnímají svou informovanost v oblasti etiky a lidských práv a porovnat názory studentů obou škol mezi sebou. V souvislosti s těmito cíli byly stanoveny a zkoumány následující hypotézy:

H1: Studenti uznávají jedinečnost lidské bytosti a její důstojnost. Tato hypotéza byla výsledky šetření potvrzena. Většina studentů bezvýhradně souhlasí s tvrzením, že člověk je jedinečná bytost s vlastní hodnotou, důstojností a s právy bez ohledu na okolnosti, jakými jsou např. barva pleti, rasa, pohlaví, postavení ve společnosti apod.

H2: Názor studentů SZŠ v Ústí nad Labem a v Českých Budějovicích se bude v otázce mezináboženského dialogu výrazně lišit. Tato hypotéza byla výsledky šetření vyvrácena. Na význam mezináboženského dialogu v otázkách etiky mají obě skupiny respondentů téměř stejný náhled. Porovnání relativních hodnot získaných dotazníkovým šetřením v obou skupinách respondentů lišilo minimálně, pouze o několik málo procent.

H3: Mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích bude více studentů hlásících se k víře. Tato hypotéza byla potvrzena. Skupina respondentů hlásících se k nějakému náboženství byla menší než autorka očekávala, přesto však byl zřetelný vyšší počet těchto respondentů mezi studenty SZŠ v Českých Budějovicích.

H4: Informovanost o dokumentech z oblasti etiky a lidských práv, kterou studenti získali během studia, považuje většina z nich za dostatečnou. Tato hypotéza byla potvrzena. Více než 70 % respondentů se přiklání k názoru, že jejich seznámení s dokumenty během výuky na SZŠ je přiměřené. Stejně tak více než 70 % respondentů bylo seznámeno s kodexem práv pacientů a dalšími dokumenty zabývajícími se etikou a lidskou důstojností. A to i přes to, že téměř třicet procent respondentů nedokázalo žádný takový dokument uvést.

Z odpovědí týkajících se interrupcí autorka odvozuje především nutnost kladení většího důrazu na prevenci v této oblasti prováděnou tak, aby k samotnému aktu interrupce nebylo vůbec nutno přistupovat. Aby se žena, pokud možno, nedostala do situace kdy se bude muset rozhodnout zda interrupci podstoupí, či nikoli. Rovněž by se mělo udělat vše pro to, aby v ČR nevznikla potřeba znovuuzákonění trestu smrti. Jako jedna z cest se jeví např. zlepšení a propracování oblasti zacházení s vězni a jejich zaměstnávání v průběhu trestu odnětí svobody. Tato oblast je respondenty kritizována nejčastěji. V souvislosti se získanými daty lze dále konstatovat, že myšlení a cítění respondentů směřuje více než k objektivní etice spíše k etice subjektivistické. Výsledky také vedou k zamyšlení nad mnohostí témat souvisejících s lidskou důstojností a etikou a k poznání jejich významu v běžném životě každého jednotlivce.

Přínosem této diplomové práce je zpřehlednění vývoje etických pohledů na člověka a názorů respondentů na vybrané etické otázky, které mohou využít především učitelé SZŠ, případně vychovatelé při své pedagogické práci k podpoře etického cítění žáků. Mohou posloužit i k sebereflexi vlastního chování, smýšlení a znalostí z oblasti etiky.

7. Seznam použitých zdrojů

1. ADAMUS, V. *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. 1. vyd. Praha: Linde, 2000. 495 s. ISBN 80-7201-221-5.
2. Amnesty international. *Abolitionist and Retentionist Countries*. (online) Platný <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-countries-eng>, 20.3., 2007
3. *Analýza veřejné správy České republiky. Souhrnná správa*. (online) Platný <http://www.nvf.cz/archiv/versprava/analyza/obsah.htm>, 15.3., 2007
4. *Bible*. 2. katolické vydání. Praha: Zvon, 1991. 290 s. ISBN 80-7113-009-5.
5. BŮŽEK, A., Michalík, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 170 s. ISBN 80-244-0054-5.
6. Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva - rok 2006*. (online) Platný <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby032207.doc>, 22.3., 2007
7. Český statistický úřad. *Náboženské vyznání obyvatelstva, Územní rozložení obyvatelstva podle náboženského vyznání – kraje a okresy*. (online) Platný <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/tab/7A002B2AF5>, 25.2., 2007
8. DOLISTA, J., JEŽEK, R. *Etika zaměstnance veřejné správy*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 122 s. ISBN 80-86708-20-9.
9. DOLISTA, J. Osoba v pojetí filozofické antropologie. In *Nové trendy v ošetrovatelství II*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2003. s. 39 - 46
10. DOLISTA, J. Sociální etika vychovává k péči o vlastní budoucnost. In *Sociální práce*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2004a, č. 4, s. 15 – 20. ISSN 1213-6204.
11. DOLISTA, J., VURM, V. *Vybrané kapitoly z bioetiky (aspekt filozofický)*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. 70 s. ISBN 80-7040-700-X.
12. *Dominik Pecka*. (online) Platný <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/pecka.html>, 24.2., 2007

13. DOSKOČIL, O. Impulzy mezináboženského dialogu pro bioetiku. In *Studie z bioetiky. Etika v biomedicině a biotechnice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta, 2006. s. 13 – 18.
14. DOSKOČIL, O., UXOVÁ, M. Spirituální potřeby a jak jim rozumět. In *Nové trendy v ošetrovatelství V*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta, 2006. s. 79 – 88.
15. DUDA, M. *Právní argumentace proti současné potratové právní úpravě*. (online) Platný <http://prolife.cz/potrat/?id=263>, 22.3., 2007
16. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*. Přel. M. Voplakal. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 200 s. Přel. z: Ethik der Lebensbereiche (Entscheidungshilfen). ISBN 80-200-1061-0.
17. HALÍK, T. *Prolínání světů. Ze života světových náboženství*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. 280 s. ISBN 80-7106-834-9.
18. HAŠKOVCOVÁ, H. *Lékařská etika*. 3. rozšířené vyd. Praha: Galén, 2002. 272 s. ISBN 80-7262-132-7.
19. HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek o etice*. 1. vyd. Brno: IDV PZ, 2003. 46 s. ISBN 80-7013-310-4.
20. IVANOVÁ, K. *Základy etiky a organizační kultury v managementu zdravotnictví*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2006. 240 s. ISBN 80-7013-442-9.
21. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
22. JANKOVSKÝ, J., ŠKULECOVÁ, A. Význam etických aspektů práce v pomáhajících profesích. In *Sociální práce*. vyd. Asociace vzdělavatelů v sociální práci: 2004, č. 4, s. 54 – 60. ISSN 1213-624.
23. KAHOUN, V., KOZLOVÁ, L., TÓTHOVÁ, V. ed. *Sociální práce*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 336 s. ISBN 80-7254-138-2.
24. KOHÁK, E. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha: Slon, 2002. 204 s. ISBN 80-85850-86-9.
25. KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 80 s. ISBN 80-7254-662-7.

26. KUBA, J. *Filozofie lidských práv a právo*. 2. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1999. 146 s. ISBN 80-7082-540-5.
27. KUŘE, J. Od bioetiky k (bio)filosofii. In *Studie z bioetiky. Etika v biomedicíně a biotechnice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta, 2006. s. 19 – 33.
28. KÜNG, H. *Po stopách světových náboženství*. přel. E. Lajkepová, P. Kolmačka. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 306 s. přel. z: Spurensuche. Die Weltreligionen auf dem Weg. ISBN 80-7325-059-4.
29. KÜNG, H. *Světový étos. Projekt*. přel. K. Floss, B. Horyna. 1. vyd. Zlín: Archa, 1992. 151 s. přel. z: Projekt Weltethos. ISBN 80-900249-4-7.
30. LE FANU, J. *Vzestup a pád moderní medicíny*. přel. A. Čechová. 1. vyd. Praha: Academia, 2001. 310 s. přel. z: The Rise & Fall of Modern Medicine. ISBN 80-200-0879-9.
31. LEHOTSKÁ, M. Postabortivní syndróm. In *Nové trendy v ošetrovatelství IV*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2005. s. 190 – 199.
32. *Listina základních práv a svobod*, součást Ústavy ČR, přijata ústavním zákonem č. 23/1991 na základě ústavního zákona č. 2/1993 (online) Platný http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=23%2F1991&number2=&name=&text=, 22.3., 2007
33. MASÁR, O., POKORNÝ, J. Etické problémy v intenzivní medicíně. In *Nové trendy v ošetrovatelství V*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta, 2006. s. 236 – 241.
34. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
35. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
36. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
37. MLČOCH, L. *Etika hospodářství*. (online) Platný http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika/getfile.php?filename=hospodarstvi_doc, 24.2., 2007

38. MUNZAROVÁ, M. *Zdravotnická etika od A do Z*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 156 s. ISBN 80-247-1024-2.
39. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vyd. Zeman Marek, 2001. 170 s. ISBN 80-903070-0-0.
40. NOVOTNÝ, J. Ošetrovatel'stvo na krížovatke tisícročí. In *Kontakt*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta; Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta; Trnavská univerzita v Trnavě, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce; Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálných vied a zdravotníctva. 2006. vol. VIII. č. 2. s. 212 – 223.
41. OLŠOVSKÝ, J. *Slovník filozofických pojmů současnosti*. 2. rozšířené vyd. Praha 2: Academia, 2005. 261 s. ISBN 80-200-1266-4.
42. ONDOK, J. P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1.
43. ONDOK, J. P. *Člověk a příroda. Hledání etického vztahu*. 1. vyd. Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 1998. 109 s. ISBN 80-7192-239-0.
44. PECKA, D. *Člověk: Filosofická antropologie I.- Z dějin myšlení o člověku*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1970. 400 s. Studium. sv. 13. ISBN – neuvedeno.
45. PECKA, D. *Člověk: Filosofická antropologie II.- Lidská přirozenost*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1971a. 450 s. Studium. sv. 14. ISBN – neuvedeno.
46. PECKA, D. *Člověk: Filosofická antropologie III.- Kultura*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1971b. 433 s. Studium. sv. 15. ISBN – neuvedeno.
47. PRATCHETT, L. V podstatě neetická povaha etiky veřejné služby. In *Etika ve veřejné službě pro nové tisíciletí*. Praha: Slon, 2003. s. 134 – 149
48. *Proč pláčeš, Miriam. Utrpení žen po potratu*. přel. Ucháčová, K. 1. vyd. Praha: Hnutí pro život, 2000. 138 s. přel. z: Myriam... warum weinst Du? ISBN 80-238-4824-0.
49. SCHARSACH, H.-H. *Lékaři a nacismus*. přel. M. Goldmannová. 1. vyd. Praha: Themis. 2001. 223 s. přel. z: Die Ärzte der Nazis. ISBN 80-85821-90-7.
50. SKŘIČKOVÁ, Z. a kol. *Metodiky pro plánování sociálních služeb*. 1. vyd. Praha: Centrum pro komunitní práci, 2007. 112 s. ISBN 978-80-86902-44-9.

51. ŠIMEK, J., ŠPALEK, V. *Filozofické základy lékařské etiky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. 112 s. ISBN 80-247-0440-4.
52. ŠIMEK, J., ŠPALEK, V., KRÍŽOVÁ, E. a kol. *Etické aspekty transformací zdravotnických systémů v rozvinutých státech světa*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2002. 157 s. ISBN 80-246-0507-4.
53. ŠMAJS, J. *Ohrožená kultura*. 2. rozšířené vyd. Praha: nakl. Hynek, 1997. 209 s. ISBN 80-85906-53-8.
54. ŠRAJER, J. *Etické dimenze (ne)rovnosti muže a ženy*. (online) Platný http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika/getfile.php?filenamex=rovnost_doc, 28.2., 2007
55. ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost a sociální práce*. In *Sociální práce*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2006, č.2, s. 109-113.
56. ŠRAJER, J. *Trest smrti z etického pohledu*. (online) Platný http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika/getfile.php?filenamex=trestsmrti_doc, 3.3., 2007
57. *Státní vyznamenání*. (online) Platný http://hrad.cz/cms/cz/statni_vyznamenani/rad_masaryka_seznam.shtml, 24.2., 2007
58. TRESMONTANT, C. *Otázky naší doby*. přel. Mlejnek J., 1. vyd. Brno: Barrister & Principál, 2004. 479 s. z francouzského originálu *Problèmes de notre temps* Paříž 1991, ISBN 80-86598-94-2.
59. VITONĚ, J. *Morální jednání – otázka svobodné volby*. In *Nové trendy v ošetrovatelství III*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. s. 301 - 305
60. VYMĚTALÍK, B. *Výzva pro Evropu: Místo konce práce nová kultura práce*. (online) Platný http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika/getfile.php?filenamex=pro_doc, 28.2., 2007
61. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In *Sociální zabezpečení 2007*. Ostrava-Hrabůvka: nakl. Sagit, 2007. s. 141 - 179
62. Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. (online) Platný <http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/701?number1=66%2F1986&number2=&name=&text=>, 22.3., 2007

63. Provedení zákona ČNR o umělém přerušení těhotenství č. 75/1986 Sb. (online)
Platný
<http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/701?number1=75%2F1986&number2=&name=&text=>, 22.3., 2007

8. Klíčová slova

Lidská důstojnost

Dominik Pecka

Filozofická antropologie

Etika

Interrupce

Trest smrti

9. Přílohy

Příloha č. 1 – Dotazník

Příloha č. 2 – Tab. č. 21: Absolutní hodnoty důvodů uváděných PRO trest smrti;

Tab. č. 22: Absolutní hodnoty důvodů uváděných PROTI trestu smrti

Příloha č. 3 – Tab. č. 23: Působení dotazníku na respondenty

Příloha č. 1

Dotazník

Jmenuji se Marie Marková a jsem studentkou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, navazujícího magisterského oboru na Zdravotně sociální fakultě. Ráda bych vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, určeného studentům vybraných středních zdravotnických škol severních a jižních Čech. Je podkladem k části mé diplomové práce, která pojednává o lidské důstojnosti. Obsahuje 15 otázek. U každé je možné označit pouze jednu odpověď, u otázek, kde je nutno svoji odpověď přímo napsat, se řiďte podle pokynů. Dotazník je zcela anonymní, pouze pro účely diplomové práce.

1. Základní údaje:

- a) Pohlaví: b) Věk   c) Hlásíte se k nějakému náboženství (jakémukoli)?
☐ Muž	☐ do 18ti let	☐ Spíše ano
☐ Žena	☐ nad 18 let	☐ Spíše ne

2. Souhlasíte s tvrzením, že člověk je jedinečná bytost, která má svou hodnotu, důstojnost a svá práva bez ohledu na vyznání, rasu, pohlaví, věk, barvu pleti, zdravotní stav a postavení ve společnosti?

☐ Ano	☐ Spíše ne
☐ Spíše ano	☐ Ne

3. Jak byste hodnotil/a chování dnešního člověka k přírodě?

☐ Etické	☐ Spíše neetické, zhoršuje se
☐ Spíše etické, zlepšuje se	☐ Neetické

4. Mezináboženské dialogy o etických otázkách považují za:

☐ Důležité a přínosné pro společnost	☐ Zajímavé
☐ Bez většího významu	☐ Zbytečná ztráta času

5. Byli jste během výuky na SZŠ seznámeni alespoň s některými dokumenty zabývajícími se lidskou důstojností a etikou ve zdravotnictví?

- Ano
 Ne

6. Toto seznámení s dokumenty o lidské důstojnosti a etice ve zdravotnictví mi připadá:

☐ Podrobné a zatěžující	☐ Nedostačující
☐ Přiměřené	☐ Zbytečné

7. Byl/a jste seznámen/a s kodexem práv pacientů?
 Ano
 Ne
8. Jaký je váš názor na etické kodexy?
 Důležité a přínosné pro společnost
 Zajímavé
 Bez většího významu
 Zbytečná ztráta času
9. Myslím si, že umělé přerušování těhotenství (interrupce) je jednání:
 Etické
 Spíše etické
 Spíše neetické
 Neetické
10. Které tvrzení je nejbližší vašemu názoru? Umělé přerušování těhotenství (interrupce) je:
 Běžná záležitost
 Řešení vážných problémů
 Nutné zlo
 Odsouzeníhodný čin
11. Co by bylo dle vašeho názoru etickým důvodem pro umělé přerušování těhotenství a tudíž pro porušení práva nenarozeného dítěte na život?
.....
.....
.....
12. Trest smrti jako ochranu společnosti před zločinem, považuji za:
 Etický
 Spíše etický
 Spíše neetický
 Neetický
13. Pokud byste měli možnost rozhodnout o povolení či nepovolení trestu smrti v ČR, jak byste rozhodli a z jakého důvodu?
 Pro, protože:
.....
.....
.....
 Proti, protože:
.....
.....
.....

14. Vyjmenujte alespoň 1 dokument vztahující se k zachování lidské důstojnosti a etice.

.....
.....
.....

15. Jak byste ohodnotil/a tento dotazník?

Na zamyšlení

Primitivní

Nudné

Složitě

Děkuji Vám za spolupráci a za čas strávený vyplňováním dotazníku.
Přeji hezký zbytek dne a hodně studijních úspěchů.

Příloha č. 2

Tab. č. 21: Absolutní hodnoty důvodů uváděných PRO trest smrti

13 pro	spravedlivá odplata	brutální činy	ochrana společnosti	odstrašení	jiné
ČB	23	32	10	1	12
ÚnL	42	17	14	10	6
celkem	65	49	24	11	18

Tab. č. 22: Absolutní hodnoty důvodů uváděných PROTI trestu smrti

13 proti	chyba justice	právo na život	větším trestem doživotní vězení	i jiné tresty
ČB	30	14	14	2
ÚnL	25	5	10	1
celkem	55	19	24	3

Příloha č. 3

Tab. č. 23: Působení dotazníku na respondenty

15	na zamyšlení	nuda	primitivní	složitě	vlastní názor
ČB	78	22	3	11	1
ÚnL	83	21	4	3	2
celkem	161	43	7	14	3